Вступ. Середньовіччя як період розвитку людства

Сторінка 9

Думаємо і діємо!

2. Чому розпочалося Велике переселення народів? Скільки століть воно тривало? Через скільки століть після початку Великого переселення народів почали розселятися слов'яни? Скільки років тривало їх розселення? Згадайте, хто такі «венеди», «анти», «склавини».

Велике переселення народів розпочалося з причини зростання населення, нестачі вільної землі, зміни клімату. Тривало з IV по VII ст. Слов'яни почали розселятися у VI-VII ст. (через 2 ст.) – анти склавини. Майже 30 років – розселення слов'ян.

Венеди – це перші слов'яни, які ще на рубежі І тис. до н.е. – І тис. розселилися на півночі та сході Карпатських гір, між річками Одер і Дніпро.

Анти – слов'янське міжплемінне об'єднання, проживали на лівому березі пониззя Дунаю і на схід від Дніпра (згадується у VI ст. готським істориком Йорданом).

Склавини – слов'янські племена, розселені на півночі від Дунаю на теренах України, доволі мобільне населення.

3. Сучасники називали вождя Аттілу «батогом Божим». Як ви вважаєте, за які вчинки він отримав таке прізвисько?

Аттілу називали «батогом Божим» за його

жорстокі завойовницькі походи, які сприймалися сучасниками як кара Божа. Сучасники сприймали його як могутнього володаря і талановитого полководця, поміркованого стриманого. На відміну від своїх воєначальників, не любив розкіш. За визначенням греків, Аттіла встановив справедливий лад у своїй країні, за якого люди відчували себе захищеними і не боялися за своє майно.

Сторінка 10

Думаємо і діємо!

1. Який період всесвітньої історії називають Середніми віками, або Середньовіччям?

Середньовіччя – період історії з V-XV ст.

2. Чому до Середньовіччя ставилися як до «безкультурної», «темної» доби людства? Чи справедливе таке ставлення?

До середньовіччя ставилися як до «безкультурної темної» доби людства, бо італійські вчені-гуманісти епохи Відродження (XV ст.) вважали, що після падіння античної цивілізації настав занепад культури, відбулася криза суспільства.

Таке ставлення не справедливе. Бо то була епоха великих культурних досягнень – готична архітектура, літературна спадщина, розвиток філософських ідей, винаходи та великі дослідження в різних галузях науки.

3. Чи можемо ми говорити про «українське Середньовіччя»?

Середні віки України від V-XV ст. від Великого переселення до початку епохи Великих географічних відкриттів.
Середньовічний період IX-XV ст. – називали «княжою добою».

Сторінка 12

Думаємо і діємо!

1. Визначте вид кожного із зображених джерел.

Лінгвістичні джерела – книги; мапи з обрисом Русі-України з центром у Києві; споруди – неприступні замки вежі.

Історичні джерела: усні, писемні, речові, зображувальні.

2. Чи може історичне джерело бути і писемним, і речовим водночас?

Так. Стародавня монета, зброя є речовими писемними джерелами водночас, якщо на них є написи.

§ 1 Утворення «варварських королівств». Імперія франків

1.1. Як поставали «варварські королівства»?

Сторінка 17

Думаємо і діємо!

materik.edoma.org

1. Що означає слово «королівство»? Обговоріть можливі варіанти його походження. Покажіть на мапі території «варварських королівств». Чи сусідили вони із землями сучасної України?

Слово «королівство» – монархічна держава, яку очолює король або королева.

2. Як уживалися варвари з мешканцями Римської Імперії?

Вперше у II ст. до н.е., коли зіткнулися на північних кордонах імперії з тевтонами і кілеврами. Особливо загрозливим було переселення на територію імперії варварів з дружинами, дітьми, нехитрим скарбом. Тоді Риму вдалося завдяки умілості полководців зупинити просування варварів з глиб країни. Для набігів варварські племена утворювали потужні союзи. Ослаблена імперія змушена була укладати з варварами мирні угоди, надавати їм землі для поселення, набирати з них легіони. І навіть деякі римські полководці в цей час мали варварське походження.

3. Обчисліть, скільки століть проіснували «варварські королівства». Чому вони занепадали?

Роки існування варварських королівств:

- Бургундське – 457-535 рр. (78 р.);
- Франське – 486-843 рр. (357 р.);
- Держава Одоакра – 476-493 рр. (17 р.);
- Остготське – 493-555 рр. (62 р.);
- Вестготське – 418-711 рр. (293 р.).

Варварські королівства занепадали через:

внутрішню нестабільність, внутрішні конфлікти, боротьбу за владу, що призводило до швидких змін кордонів і столиць. Та через війни з іншими державами, конфлікти з сусідами часто призводили до падіння та абсорбції варварських королівств.

1.2. Хто такі франки і якою була їхня держава?

Сторінка 18

Думаємо і діємо!

1. Покажіть на мапі територію Франкської держави. Коли вона виникла? Унаслідок яких подій?

Франська держава виникла у 486 р. внаслідок франського завоювання у Північній Галлії, на чолі якої стояв вождь салічних франків Хлодвіг (486-511 рр.) з роду Меровея.

2. Розкажіть, як управляв підлеглими король Хлодвіг.

Хлодвіг усунув представників знатних родів і розставив на місцях вірних йому графів, наділивши їх поліцейськими і судовими повноваженнями. Упровадив писані закони «Салічну правду», щоб упорядкувати відносини з місцевим населенням. Закони передбачали сурові покарання за злочини. Навернувся до християнства за прикладом своєї дружини Клотильди, зо сприяло зближенню між франками та підкореним населенням.

3. Про хрещення Хлодвіга йдеться в текстах параграфа й історичного джерела. Чим відрізняються обидві розповіді?

Відрізняються деталями:

• У параграфі – дружина Клотильда навернула Хлодвіга до християнства, і після цього за його прикладом франки теж прийняти нову віру.

• В уривку з хроніки Григоря Турського наведено легенду, що Хлодвіг погодився охреститися лише після того, як у битві з алеманами опинився на межі поразки й пообіцяв увірувати в Христа, якщо той дарує йому перемогу. Після цього алемани втекли, і Хлодвіг виконав обіцянку.

1.3. Хто такі «ледачі королі» і «мажордоми»? Що таке «бенефіцій»?

Сторінка 20

Думаємо і діємо!

1. Чому нащадків Хлодвіга називають «ледачими» або «нещасними» королями?

Називають «ледачими», «нещасними», бо вони виявилися слабовільними правителями. Вони втратили реальну владу, яка перейшла до мажордонів – вищих придворних осіб. Королі лише просто так сиділи на троні, а фактично державою керували мажордоми. Тому ці королі були радше нещасними, ніж ледачими.

2. Використовуючи пошуковий сервіс «Ґуґл», з'ясуйте походження прізвиськ «Мартел», «Короткий». Чому Карл Мартел роздавав бенефіції?

Прізвисько «Мартел» Карл отримав через свою військову звитягу. Воно означає «молот» і натякає, що Карл був грізним воїном, громив ворогів як молотом. Піпін отримав прізвисько «Короткий» через невисокий зріст, хоча мав непохитку волю і зумів усунути династію Меровінгів та стати королем.

Карл Мартел роздавав бенефіції (земельні наділи), щоб створити важку кінноту за арабським зразком. Вартість спорядження вершника була дуже високою, тому Карл наділяв воїнів землею, з якої вони отримували прибутки й могли купувати все необхідне. Натомість вони мали служити королю і захищати ці землі.

3. Розгляньте схему. Як почали правити Каролінги?

Каролінги прийшли до влади, коли Піпін Короткий у 751 р. усунув останнього короля з династії Меровінгів і сам оголосив себе королем. Його підтримало римське духовенство.

1.4. Як утворилася і чому занепала імперія Карла Великого?

Сторінка 21

Думаємо і діємо!

1. Коли і за яких обставин утворилась Франкська імперія? Розкажіть її історію, послуговуючись опорною схемою, що на с. 19. Доповніть схему необхідними фактами.

Франкська імперія утворилася у 800 році, коли Папа Римський коронував Карла Великого імператорською короною. Карл придушив бунт римської аристократії і взяв під свою опіку м. Рим. Франківське королівство, де проживали десятки народів, перетворилося на імперію.

2. Розкажіть про умови Верденського договору. послуговуючись мапою. Якими були наслідки розпаду імперії Карпа Великого? Чому пізнішу Русь порівнюють із державою франків?

За умовами Верденського договору 843 р. імперія Карла Великого була розділена між його онуками:

• Карл II отримав західні землі (сучасна Франція);

• Людовик II – східні землі (майбутню Німеччину);

• Лотар – імператорський титул, Італію та смугу земель вздовж р. Рейн (Лотарингію).

Наслідком розпаду імперії стало утворення окремих держав – попередників сучасної Франції, Німеччини, Італії. Русь порівнюють з імперією франків, бо вона відігравала схожу, об'єднуючу роль у Східній Європі.

3. Розгляньте світлину. Чому Карп Великий, приймаючи імператорську

корону, стоїть навколішки? Як цей епізод свідчить про відносини між правителями й очільниками християнсько: церкви?

Зображено як Карт Великий схилив коліна перед Папою Римським, отримуючи імператорську корону. Це символізує, що імператорська влада освячується церквою. Папа ніби передає Карлу владу від імені Бога. Хоча насправді Карл був могутнішим за Папу, ця сцена показує велике значення церкви у середньовіччі.

§ 2. Візантійська імперія

2.1. Коли і як постала Східна Римська (Візантійська) імперія та хто правив нею?

Сторінка 25

Думаємо і діємо!

1. Покажіть на мапі, як розширювалася територія Візантійської імперії. Чи сусідила вона з теренами сучасної України? Що спільного і що відмінного між експансією та колонізацією?

Візантійська імперія розташовувалася на території сучасної Туреччини, Греції, Балкан, Малої Азії, Близького Сходу та Північної Африки. На піку свого розширення території навколо Середземного моря Візантія безпосередньо межувала з територією сучасної України – з Кримським півостровом, де існували її колонії та васальні князівства. Через Чорне море Візантія також мала торгові

та культурні зв'язки з Київською Руссю.
Експансія – це розширення території держави шляхом завоювання або приєднання нових земель. Колонізація – передбачає не лише захоплення території, але й переселення жителів метрополії в колонії, асиміляцію місцевого населення.
Візантія здійснювала, як експансію, завойовуючи нові землі, так і колонізацію – засновуючи свої поселення в Криму та інших місцях.

2. Як здійснювалось правління у Візантії?
Візантія була центральною імперією на чолі з імператором, який мав абсолютну владу. Імператор спирався на розгалужений бюрократичний апарат та регулярну армію. Значну роль відігравала православна церква, яка була тісно пов'язана з державою. Константинополь, столиця Візантії, був центром політичного, економічного та культурного життя.

3. Згадайте, які події світової історії відбувалися одночасно зі становленням Візантійської імперії? Позначте їх синхронність на лінії/стрічці/шкалі часу.
Ставлення Візантійської імперії (IV-VI ст.) відбувалося одночасно з такими подіями світової історії:
• велике переселення народів у Європі;
• падіння Західної Римської імперії в 476 р.;
• правління династії Гуптів в Індії;
• поширення буддизму;

• виникнення ісламу та Арабський халіфат (з VII ст.)

2.2. Як розвивалася Візантійська імперія за правління Юстиніана I?

Сторінка 26

Думаємо і діємо!

1. Покажіть на мапі територію Візантійської імперії в період правління Юстиніана I.

За правління імператора Юстиніана I (527-565 рр.) Візантійська імперія досягла свого найбільшого територіального розширення. Вона охоплювала землі навколо Середземного моря, включаючи Балканський полуострів, Малу Азію, Сирію, Палестину, Єгипет, частину Месопотамії і значну частину Апеннінського півострова (Італії) та південне узбережжя Іспанії. Завдяки завоюванням Юстиніана до складу імперії увійшли території колишньої Західної Римської імперії.

2. Які заходи провів імператор Юстиніан I для укріплення держави?

• Адміністративна реформа: впорядкував систему управління, посилив централізацію влади;

• військова реформа: реорганізував армію, зміцнив її боєздатність;

• правова реформа: здійснив кодифікацію римського права, створив «Кодекс

Юстиніана»;
• релігійна політика: прагнув до єдності християнської церкви, боровся з єресями;
• будівельна політика: розгорнув масштабне будівництво, зокрема спорудження храму Святої Софії у Константинополі.

3. Чому правителі Франкського королівства та Візантійської імперії намагалися створювати закони для своїх підданих? «Салічна правда» і «Зведення цивільного права» – писані збірники. Про що свідчить такий факт?

Правителі франкського королівства та Візантії прагнули створювати писані зводи законів з причин:
• для впорядкування та уніфікації правових норм на всій території держави;
• для зміцнення королівської/імператорської влади шляхом закріплення її прерогатив у законі;
• для регулювання різних сфер життя підданих;
• писані закони свідчили про вищий рівень розвитку держави й права порівняно зі звичаєвим правом.

2.3. Як розвивалася Візантійська імперія в роки правління Македонської династії та за Комнінів?

Сторінка 28

Думаємо і діємо!

1. Покажіть на мапі територію Візантійської імперії в XII ст.

У XII ст. Візантійська імперія включала Балканський півострів, Малу Азію, острови Егейського моря. Однак порівняно з періодом розквіту за Юстиніана I, вона втратила деякі землі – Сирію, Палестину, Африку, посилився вплив Візантії на Русь та Кавказ.

2. Позначте на лінії/стрічці/шкалі часу основні події, що відбулися у Візантії за правління Македонської династії та за Комишів. Як розгортався рух іконоборців? Чому вони зазнали поразки?

Основні події за правління Македонської династії (867-1056 рр.) та за Комнінів (1081-1185 рр.)

✓ Правління Македонської династії

• 867 р. – Василь I стає імператором, засновує Македонську династію;

• IX-XI ст. – Македонське відродження, розквіт культури мистецтва, освіти;

• відвоювання території у арабів, болгар;

• розширення імперії, завоювання Криту, Кіпру, більшої частини Сірії;

• зростання могутності, впливу Візантії;

• посилення суперництва між знаттю на землі, ослаблення влади імператорів.

✓ Правління династії Комнінів:

• 1081 р. – Олексій I Комнін стає імператором;

• розвиток міст, посилення ролі знаті;

• 1176 р. – поразка від турків-сельджуків;

• взаємодія та протистояння з хрестоносцями.

✓ Рух іконоборців (іконоклазм):

• 726 р. – імператор Лев III заборонив шанування ікон;

• 730-787 рр., 814-843 рр. – два періоди іконоборства, переслідування іконошанувальників;

787 р. – II Нікейський собор засудив іконоборство;

• 843 р. – остаточне відновлення шанування ікон «Торжество православ'я».

✓ Причини поразки іконоборців:

• опір більшості духовенства та народу, особливо монахів;

• підтримка іконошанування Римом та західною церквою;

• теологічні аргументи Івана Дамаскіна та інших;

• відновлення іконошанування імператрицею Феодорою в 843 р.

Отже, незважаючи на тривалу боротьбу, іконоборці, зрештою зазнали поразки через широкий опір в імперії та за її межами. Шанування ікон було відновлено і закріплено як частину православної традиції Візантії.

3. За яких обставин закінчилася історія Візантійської імперії? Обчисліть, скільки років вона існувала.

Візантійська імперія припинила своє існування 29.05.1453 р., коли османські війська на чолі з султаном Мехмедом II захопили Константинополь. Падіння столиці

стало фатальним для Візантії, яка на той час переживала велику кризу і не могла чинити ефективний опір османам.
Отже, Візантійська імперія проіснувала з 395 до 1453 р. – тобто 1058 років. Це була одна з найдовговічніших держав в історії середньовічної Європи.

2.4. Якими культурними досягненнями уславилася Візантія?

Сторінка 29

Думаємо і діємо!

1. Розгляньте ілюстрації до параграфа. Послуговуючись пошуковими системами інтернету. підготуйте невеликі розповіді про найвідоміші винаходи та досягнення візантійців у науках і мистецтвах. Повідомте свої розповіді в класі.

Найвідоміші винаходи та досягнення візантійців у науках і мистецтвах:
• створення слов'янської абетки, «кирилиці» святими Кирилом і Мефодієм та переклад святого письма на слов'янську мову;
• досягнення в математиці та астрономії, зокрема закладення основ алгебри та механіки левом Математиком;
• винахід «грецького вогню» – займистої суміші, яку застосував візантійський флот проти ворожих кораблів;
• розвиток архітектури, зокрема будівництва величезних церков – базилік, прикрашених мозаїками та фресками. Найвідомішим

шедевром є собор Святої Софії в Константинополі;
• написання історичних праць, наприклад, «Історії воїн Юстиніана» Прокопієм Кесарійським та «Олексіади» Анни Комніної.

2. Які з досягнень візантійців поповнили світову скарбницю?

Поповнили світову скарбницю:
• збірник законів «Зведення цивільного права» («Кодекс Юстиніана»), принципи якого лягли в основу цивільного законодавства більшості європейський країн;
• архітектурні шедеври, зокрема собор Святої Софії в Константинополі, який став взірцем для наслідування в інших країнах;
• створення слов'янської писемності та переклад богослужбових книг, що сприяло поширенню християнства серед слов'янських народів.

3. Які з досягнень візантійців запозичили руси?

Запозичили руси:
• Християнську релігію та церковну організацію після хрещення Русі;
• архітектурні традиції, зокрема будівництво Софіївського собору в Києві та зразком константинопольського;
• елементи державного устрою та законодавства;
• культурні впливи в мистецтві, літературі, освіті.

Сторінка 30
Перевірте себе!

Орієнтуємося в історичному часі і просторі.

1. Уявіть, що франк, який жив у період правління Карла Великого, забажав би помандрувати у Візантію. Чи міг би він побачити події періоду володарювання Юстиніана І? А ті, що передували Македонській династії? Які саме?

Франк, який жив у період правління Карла Великого (768-814 рр.) не міг би побачити події періоду володарювання Юстиніана (527-565 рр.), бо вони жили в різний час. Юстиніан І правив Візантією приблизно на 200 років раніше за Карла Великого. Однак, Франк міг би застати події, що передували Македонській династії (867-1056 рр.). Наприклад, іконоборчий період у Візантії (726-843 рр.).

2. А. Послуговуючись мапою, покажіть, із якими сучасними країнами співвідноситься територія Візантії періоду її розквіту.

Греція, Туреччина, Болгарія, Сербія, Північна Македонія і частини Італії, Албанії, Сирії, Лівану, Ізраїлю, Єгипту.

Б. Покажіть на малі шлях, що ним могли добиратися руси з Києва в Константинополь.

• По Дніпру до Чорного моря;

• далі морем вздовж західного узбережжя

Чорного моря;
• через протоку Босфор до Константинополя, розташованого на європейському березі Босфору.

Працюємо з історичною інформацією.

3. Складіть запитання до тексту параграфа, починаючи їх такими словами:
Коли у Візантії існувало узаконене рабство? Що було головним для візантійців? Хто у Візантії жив найбільш розкішно? Де розташувався найпрестижніший іподром Візантії? Звідки ми можемо дізнатися про побут різних верств візантійського суспільства? Чому рабство у Візантії не набуло значного поширення? Як відрізнявся одяг заможних і бідних візантійців? Який результат мало захоплення імператриці Зої парфумами?

4. А. У вигляді запитання до кросворда поясніть значення слова «експансія». Наведіть приклад його зживання, який стосувався б Візантійської імперії, Русі-України.
Запитання до кросворду: «Розширення сфери впливу держави, установи чи організації в інших регіонах» (9 букв) – ЕКСПАНСІЯ (Візантійська імперія здійснювала військову та культурну експансію на землі сусідніх народів).

Б. Зобразіть розвиток Візантійської імперії такою кривою: На «вершинах» і в «долинах» запишіть відповідні події.

Поясніть свої міркування.

На вершині можна записати такі події: розквіт за правління Юстиніана I (VI ст.), відновлення могутності за Македонської династії (IX-XI ст.).

У долині: занепад внаслідок арабських завоювань (VII ст.), хрестоносці захопили Константинополь (1204 р.).

Міркування: Візантія переживала періоди піднесення, коли розширювала територію, розвивала економіку і культуру. Але також були періоди ослаблення через зовнішні вторгнення і внутрішні чвари.

В. Побутує історична закономірність, згідно з якою будь-яка імперія рано чи пізно припиняє існування. Доведіть справедливість цієї закономірності на прикладах тих імперій, що вам відомі.

Закономірність, що будь-яка імперія рано чи пізно припиняє своє існування, справедлива і для Візантії. Вона проіснувала понад 1000 років, довго, але у 1453 р. її завоювали османи. Причини падіння: послаблення центральної влади, міжусобиці, втрата територій, економічний занепад, зовнішня агресія. Ця доля спіткала більшість імперій в історії людства.

Виявляємо повагу до людей та громадянську активність.

5. А. У книзі Прокопія Кесарійського «Таємна історія» розповідається про повстання «Ніка» в Константинополі в 532

р. імператор Юстиніан I налякався і збирався зректися влади, проте його дружина Феодора наполягала на рішучих діях. Саме тоді з її уст пролунав усталений вислів: «Багряниця – найкращий саван». Поясніть його значення. Чи справді влада є найвищою цінністю в житті людини?

Вислів Феодори означає, що імператорська влада (символом якої є багрянця), це пурпурний колір одягу імператорів, є найвищою цінністю, заради якої варто боротися до кінця, і навіть померти. Феодора вважала, що краще загинути імператором, ніж зректися влади. Однак влада не може бути найвищою цінністю в житті людини. Найголовніші цінності – це життя, здоров'я, любов, сім'я, самореалізація, духовний розвиток. Влада ж часто розбещує людей, робить жорстокими і самолюбними. Тому прагнення влади будь-якою ціною є хибним життєвим орієнтиром.

Б. У чому особливості взаємин між палами римськими й правителями у «варварських королівствах» та між патріархами й імператорами у Візантії? Як ви вважаєте, чи враховував ці особливості князь Володимир Святославович (Великий), обираючи саме «візантійське» християнство для Русі?

У варварських королівствах королі прагнули заручитися підтримкою Папи Римського, щоб зміцнити свою владу. Папи, благословляючи королів, отримували можливість впливати на

політику держав. Яскравим прикладом є союз Папи і Карла Великого, коли Папа коронував Карла імператором, а той передав Папі землі в Італії.
У Візантії ж імператори самі призначали і контролювали патріархів, церква підпорядковувалася державі. Патріархи не мали такого політичного впливу, як Папи на Заході.

6. Поміркуйте, які особливості системи управління відображено в уривку з візантійського закону: «Держава складається з частин і членів, на зразок людини, найвеличніші та найпотрібніші частини – цар і патріарх, тому мир і благополуччя душ і тіл підданих залежать від повної одностайності й згоди між царством та священством».
Цей уривок відображає характерну для Візантії симфонію (узгодженість) світської і духовної влади. Імператор і патріарх розглядалися як дві найважливіші частини єдиного «тіла» держави. Від їхньої співпраці залежав добробут підданих.
При цьому імператорська влада була визначальною, імператор міг призначати і зміщувати патріархів. Патріарх мав великий духовний авторитет, але політично підпорядковувався імператору.

3.1 Якими були природно-географічні умови в Аравії?

Сторінка 32

Думаємо і діємо!

1) Покажіть на мапі територію Аравійського півострова. Із якими тогочасними країнами він сусідив?

Візантійська імперія хазарський каганом.

2) Що ви знали і що дізналися про природні умови та клімат цієї частини Азії?

– Південна Аравія (Ємен) славилася родючими ґрунтами і багатою рослинністю. Там мешкали численні тварини: верблюди, антилопи, газелі, тигри, леви, гієни, вовки, лиси, зайці, віслюки, страуси та ін.

– Західна Аравія (Хіджаз) мала бідні землі без пічок, тому землеробство було можливе лише довкола оазисів.

– Решта півострова – це величезна Аравійська пустеля, вдень температура +60°С, а вночі – спадала до заморозків.

– Попри суворі умови Аравія не була бідною. Вирощували лікарські та пряні рослини – алое, кориця, шафран. У горах були поклади золота, срібла, заліза, міді, свинцю, білого мармуру. Караванні шляхи з'єднували півострів з Китаєм, Індією та Африкою.

3) Як ці умови впливали на заняття мешканців Аравійського півострова? Які із занять переважали?

– У південній Аравії люди займалися землеробством і виготовленням ладан зі смоли дерев.
– У Західній Аравії ловили рибу, добували корали для ювелірних виробів. Землеробство було обмежене оазами.
– У пустельних регіонах напівкочові бедуїни одомашнили верблюдів, що дозволяло пересуватися пустелею, грабувати каравани або силою стягувати мито з купців. Вони також утримували велику рогату худобу, віслюків, мулів, коней, торгували виробами зі шкіри.
Отже, переважали кочове скотарство, землеробство в родючих місцевостях, рибальство, видобуток корисних копалин, ремесла, торгівля.

3.2 Хто такі араби, як вони жили і в що вірили?

Сторінка 34
Думаємо і діємо!

1) Чому араби гуртувалися особливо міцними сімейними, родинними й клановими зв'язками?
Тому що в умовах життя в пустелі самотня людина не могла вижити. Згуртованість і взаємодопомога були необхідні для виживання в сурових природних умовах Аравійського півострова.

2) Розгляньте мініатюру «Торговельний караван». Як європейці уявляли арабських купців? Чим вони торгували? Яких тварин використовували для пересування? Як одягалися?

На мініатюрі «Торгівельний караван» європейські художники зобразили арабських купців у традиційному арабському одязі – сорочка з довгими рукавами, розстібних плащах, з пов'язаними на головах хустинами. Для пересування використовували верблюдів, які могли долати великі відстані пустелею. Купці торгували різноманітними східними товарами – пряношами, ладаном, тканинами та ювелірними виробами, тощо.

3) Багато середньовічних народів, до прикладу, готи до IV ст., араби і слов'яни до VII ст. сповідували язичництво. Як ви вважаєте, чому згодом вони прийняли єдинобожжя? Які внутрішні й зовнішні чинники цьому сприяли?

Внутрішні (під впливом чинників – єдинобожжя): розчарування у всесиллі язичницьких богів, які не допомагали в критичні моменти; потреба в єдиній релігії, яка б згуртувала народ.

Зовнішні чинники: вплив сусідніх держав і народів , які вже прийняли монотеїстичні релігії (християнство, іслам) місіонерська діяльність провідників нових релігій, політичні та економічні вигоди від прийняття релігії сильніших сусідів. Тож перехід до

єдинобожжя був зумовлено комплексом причин – духовних потреб самих народів та впливу ззовні.

3.3 Що таке іслам і хто такий пророк Мухаммад?

Сторінка 35
Думаємо і діємо!

1) Чому араби опиралися навернення в іслам? Якими були наслідки ісламізації арабів?

Араби опиралися навернення в іслам з кількох причин:

– Вони традиційно сповідували язичництво і не хотіли відмовлятися від своїх богів та звичаїв.

– Проповіді Мухаммада сприймалися вороже, особливо жителями Мекки, де був центр язичницьких культів.

Наслідки ісламізації арабів:

– Іслам став об'єднавчим чинником для арабських племен, які до того ворогували між собою. Це дозволило створити єдину сильну державу – Арабський халіфат.

– Релігійний фанатизм і концепція джихаду (священної війни проти невірних) надихали арабів на завоювання нових земель і поширення ісламу.

– Іслам вплинув на всі сфери життя арабів – політику, право, культуру, побут, етику, мистецтво.

Підручник-Учителя.org

2) Якими були правила нової релігії? Чому місто Мекка стало святим для мусульман?

Основні правила ісламу включали:
– Віру в єдиного Бога Аллаха і пророка Мухаммада.
– П'ятиразову щоденну молитву (намаз).
– Милостиню бідним.
– Паломництво (хадж) у Мекку.
– Заборону пити вино, їсти свинину, красти, тримати в рабстві мусульман.
Мекка стала святим містом для мусульман тому що:
– Там народився пророк Мухаммад.
– У Мецці знаходиться головна святиня ісламу – Кааба зі священним Чорним каменем.
– Мухаммад очистив Каабу від язичницьких ідолів і зробив Мекку центром нової релігії.

3) Розгляньте зображення арабів, що слухають проповідь Мухаммада. Як художник змалював їхній вигляд, настрій, емоції?

На зображені художник змалював арабів, які уважно і з пошаною слухають проповідь Мухаммада. Вони зображені в традиційному арабському вбранні – довгих сорочках, плащах з хустинами на головах. Їхні обличчя серйозні, видно, що слова пророка справляють на них велике враження. Художник передав урочистість і значимість моменту, коли Мухаммад навертає людей до нової віри.

Домашнє завдання.org.ua

3.4 Якою була історія Арабського халіфату?

Сторінка 37
Думаємо і діємо!

1) Чому лише після навернення в іслам араби змогли створити державу?

Араби змогли створити державу лише після навернення в іслам, тому що:
– Іслам став об'єднавчим чинником для ворогуючих між собою арабських племен. Від згуртував їх в єдину релігійну спільноту.
– Релігійний фанатизм і концепція джихаду (священної війни проти невірних) надихали арабів на завоювання нових земель і поширення ісламу. Це дозволило розширити територію.
– Іслам вплинув на всі сфери життя арабів – політиків, право, культуру, побуту, етику. Це зміцнило державу зсередини.

2) Визначте наслідки арабської експансії для народів Європи та Азії.

– Араби завоювали величезні території від Іспанії до Індії, поширивши там іслам. Це зміцнило релігійну, культурну, етнічну картину цих регіонів.
– Араби перейняли і розвинули досягнення завойованих народів в науці, техніці, мистецтво. Згодом ці знання потрапили до Європи, збагативши її культуру.

– Арабські завоювання перервали традиційні торгові шляхи між Європою та Азією, змусивши європейців шукати нові маршрути на Схід (Великі географічні відкриття).
– Протистояння християнської Європи з мусульманським світом, започатковане арабською експансією, тривало століттями (Реконкіста, Хрестові походи).

3) Унаслідок яких подій занепав Арабський халіфат?

Арабський халіфат занепав через:
– Послаблення центральної влади халіфів і посилення намісників–емірів, які перетворилися на напівнезалежних правителів. Це призвело до розпаду держави.
– Напади зовнішніх ворогів–хазарів, тюрків, монголів, які відвойовували в арабів території.
– Релігійний розкол мусульман на сунітів і шиїтів, який підривав єдність держави зсередини.
– Припинення завоювань, економічний занепад, культурна стагнація в пізній період існування халіфату.
– Монгольська навала у XIII ст., розгром захоплення столиці Багдада в 1258 р. що остаточно поклало край арабському халіфату.

3.5 Як розвивалася арабсько-мусульманська культура?

Сторінка 38

Думаємо і діємо!

1) Розгляньте ілюстрації Підготуйте нетривалі (1-2 хв) розповіді про відомі винаходи й досягнення арабів у науках і мистецтвах.

– Арабські лікарі, такі як Ібн–Сіна (Авіценна), зробили великий внесок у розвиток медицини. Вони описували інфекційні хвороби, пропонували карантин для боротьби з епідеміями, давали рекомендації щодо здорового способу життя. При мечетях будували лікарні–шпиталі, де застосовували досягнення грецької, перської, індійської медицини (мініатюра із зображенням лікаря без пацієнта, фото шпиталю при мечеті в Туреччині).

– Арабські вчені, зокрема Аль–Хорезмі, розвивали математику (алгебру), астрономію. Вони припускали ,що Земля обертається навколо Сонця. В обсерваторіях Богдада працювали десятки астрономів і математиків (мініатюра із поясненням фаз Місяця з трактату Аль–Біруні, пам'ятник Аль–Хорезмі в Узбекистані).

– Араби навчили європейців креслити більш досконалі мапи, користуватися компасом.

– В арабських містах були вимощені вулиці, нічне освітлення, фонтани водяні годинники. Стіни палаців і мечетей прикрашали орнаментами, рослинними узорами,

арабською в'яззю (фото мечеті Аль–Хакім, інтер'єр мечеті).

2) Які з досягнень арабів поповнили світову скарбницю?

– Цифри, які ми зараз використовуємо (араби зазначили їх в Індії і вдосконалили);
– шахи: гра в шахи, яку ми знаємо сьогодні, еволюціонувала з перської гри, і араби поширили її по всьому світу;
– медичні знання, ліки, принципи боротьби з епідеміями;
– астрологічні відкриття (про обертання Землі);
– географічні мапи, компас;
– література (казка «Тисяча і одна ніч»);
– архітектурні шедеври (мечеті, палаци).

3) Що від арабів запозичили руси й сучасні українці? Дізнайтеся, послуговуючись підручником з історії України та пошуковим сервісом «Гугл».

1. Цифри: Українці використовують арабські цифри, які араби перейняли в індійців та вдосконалили.
2. Астрономія та математика: Арабські досягнення в астрономії та математиці, зокрема алгебра та тригонометрія, були запозичені та розвинені в Київській Русі.
3. Торгівля та географія: Арабські мандрівники та географи, такі як Ібн Русте, залишили записи про Русь, що сприяло розвитку торгівлі та географічних знань.

Сторінка 39
Перевір себе

Орієнтуємося в історичному часі і просторі.

1) А. Чи міг би ромей, який проживав у період правління Юстиніана І, слухати проповіді Мухаммада? Чи міг би франк, який проживав у період правління Карла Великого, брати участь у битві біля міста Пуатьє?

Ромей, який жив за правління Юстніана (527–565 рр.) не міг слухати проповіді Мухаммада, оскільки пророк народився в 570 р. і почав проповідувати іслам близько 610 р., тобто вже після смерті Юстиніана. Франи, який жив Карла Великого (768–814 рр.), не міг брати участь у битві при Пуатьє 732 р., в якій франки зупинили арабську експансію в Європу.

Б. Скільки років Арабським халіфатом правили династії Омейядів, Абассидів?

Династія Омейядів правила Арабським халіфатом з 644 р. по 750 р. (106 років). Динамтія Абассидів була при владі з 750 р. по 1258 р., (тобто 508 років).

2) Покажіть на мапі напрямки завойовницьких походів арабів та території, приєднані в результаті цих завоювань.

– На захід – Північна Африка, Піренейський

півострів (сучасні Іспанія і Португалія), Південна Галія (Франція)
– На північ – Мала Азія, Кавказ.
– На схід – Персія, Середня Азія, Індія.
– На південь – Аравійський півострів, Єфіопія.

Працюємо з історичною інформацією.
3) Складіть запитання до тексту параграфа, починаючи їх такими словами:
1. Коли виник Арабський халіфат?
2. Що означає слово «іслам» у перекладі?
3. Хто був засновником ісламу?
4. Де розташована священна Кааба?
5. Звідки ми можемо дізнатися про звичаї русів?
6. Чому араби опиралися навернення в іслам?
7. Як арабські вчені вплинули на розвиток медицини?
8. Який результат мав розкол на сунітів та шиїтів?

4) А. Упорядкуйте слова, що називають світові релігії, у хронологічній послідовності їх виникнення: іслам, буддизм, християнство.
1. Буддизм. 2. Християнство. 3. Іслам.

Б. Скажіть одним словом «намісник пророка». Складіть речення із цим словом.
Виявляємо повагу до людей та громадянську активність.
Слово: халіф

Інформаційний портал

Речення: Після смерті пророка Мухаммада, його намісником став Халір Абу Бейр, який очолив мусульманську общину.

Виявляємо повагу до людей та громадянську активність.

5) А. Охарактеризуйте організацію влади в перших Арабських халіфатах.

– Державу очолив Хадіф, який мав необмежену владу. Він вважався наступником пророка Мухаммада.

– Важливою була посада візира (першого міністра), якщо керував військом, чиновниками, виконував обов'язки халіфа за його відсутності).

– У провінціях правили еміри, підвладність яких халіфу обмежувалась даниною. Еміри призначали хакімів для управління дрібнішими територіями.

Б. Яка з десяти заповідей, що їх дотримуються християни, відповідає такому припису ісламу: «Немає ніякого божества, крім Аллаха, і Мухаммад— посланник Аллаха»? Поясніть свої міркування.

Відповідає перша з десяти заповідей християнства «Я Господь. Бог твій, нехай не буде тобі інших богів передо мною». Обидва приписи стверджують віру в єдиного Бога і забороняють поклонятися іншим божествам.

6) А. Сучасні українці послуговуються

цифрами, що їх називають арабськими. Дослідіть їхню історію, скориставшись пошуковим сервісом «Ґуґл». Доберіть для свого повідомлення 2-3 ілюстрації.

Сучасні цифри (арабські) насправді були запозичені арабами в Індії.

– Індійці винайшли позиційну десяткову систему числення, де значення цифри залежить від її положення у числі.

– Араби перейняли і вдосконалили цю систему, ввівши знак нуля. Математик Аль–Хорезмі написав трактат про індійську арифметику.

– Через арабів індійські цифри потрапили в Європу, де їх стали називати арабськими. Вони поступово витіснили незручну римську систему числення.

Б. Індивідуально або в групах підготуйте навчальний міні-проєкт: «Коран – священна книга мусульман». Презентуйте результат своєї роботи в класі.

Коран – центральний релігійний текст ісламу, який мусульмани вважають одкровенням від Бога. Він складається зі 114 розділів (сур), які поділяються на вірші (аяти). Мусульмани вірять, що Коран був переданий пророку Мухаммаду через ангела Джибріла протягом 23 років, починаючи з 610 року.

Коран містить молитви, моральні настанови, історичні оповіді та обіцянки раю. Він відкривається короткою молитвою Аль–Фатіха, найбільш широко цитованим

уривком. Кожна сура Корану (крім однієї) починається з басмами–звернення « В ім'я Бога милостивого, милосердного».
Коран ставить Мухаммада в кінець довгої низки пророків, яка почалася з Авраама. Хоча оповідь не є центральною в Корані, він включає історії Ноя Мойсея та Ісуса. Він визнає юдеїв і християн «людьми Писання».
Коран вважається мусульманами найважливішим чудом Мухаммада, доказом його пророцтва і кульмінації серії божественних послань.

4.1 Як співіснували людина і природа в Ранньому Середньовіччі?

Сторінка 46
Думаємо і діємо!

1) Чи справедливо історики називають Раннє Середньовіччя періодом занепаду в Європі?

Так, справедливо. У XVI ст. італійські поети і філософи відкрили для себе велич античної культури. Весь період від занепаду Римської імперії до XV ст. видавався їм часом загального занепаду в Європі.

2) Що можна дізнатися про «відносини» природи і людини, розглянувши мініатюру «Смаження дикого кабана»?

Розглянувши мініатюру «Смаження дикого кабана» можна вказати що відносини людини

до природи іноді були жорстокими для того щоб людині можна було вижити. Доводилося вбивати тварин, щоб вживати їх у їжу, із шкур шити одяг, взуття.

3) Як ранньосередньовічні європейці ставилися до довкілля? Як громадяни держав теперішньої Європи «поводяться» з природою?

Ранньосередньовічні європейці своїм господарюванням змінювали довкілля, причому не завжди на краще. Вони були не дбайливими господарями, безоглядно вирубували ліси й чагарі під ріллю, осушували болота, неощадливо використовували природні багатства, не дбаючи про їх поповнення. Природа карала їх за таку байдужість, обмілінням водоймищ, руйнуванням і вивітрюванням ґрунтів, збідненням рослинного і тваринного світу.

4.2 Чому відбувався рух населення в середньовічній Європі? Що таке внутрішня та зовнішня колонізація?

Сторінка 47

Думаємо і діємо!

1) Чому відбувалися рухи населення в Європі?

Рухи населення в Європі відбувалися через високу внутрішню міграцію. Народжуваність впливає на кількість населення. Також люди гинули через епідемії хвороб, які на той час

були невиліковні (чума – «чорна смерть»), що спустошили Європу у XIVст. на 60–75%.
– Середня тривалість життя людини складала 30–35 років. Чоловіки помирали у віці 40–60 р., а жінки – 20–40 р. Була великою смертність новонароджених, через відсутність медичної допомоги. Лікарень просто не існувало. Населення Європи гинуло також через голод у неврожайні роки, війни, пожежі. У XVII ст. Європа втратила у війнах ~ 3млн.

2) Чи можлива мирна зовнішня колонізація?

Зовнішня колонізація – заснування земель, поселення за межами своєї країни, що відбувається як правило, за допомогою війни, насильницьких методів – тому мирною не може бути.

4.3 Як відбувалася зовнішня колонізація в Західній Європі? Що таке міграції?

Сторінка 48

Думаємо і діємо!

1) Що спільного і що відмінного між словами «експансія», «полонізація», «міграція»? Складіть із цими словами речення та запишіть їх у зошит.

Спільне – населення переселяється, перетинає кордон.

Учительдодому.org

Відмінне: міграція – переселення людей в межах країни, колонізація – заселення незайманих, вільних земель, захоплення чужих територій. А експансія – це розширення сфери панування, впливу, поширення чого–небудь за початкові межі.
– Давні народи й державні утворення, що існували на українських землях (кіммерійці, скіфи, Київська Русь) здійснювали збройну експансію на близькі й далекі території.
– Зовнішня колонізація у західній Європі проявлялася по–різному, але здебільшого збройно.
– Міграція включає в себе 2 види – еміграцію (виїзд за межі країни), та імміграція (в'їзд у країну).
– Русь – багатозначний термін, що використовувався в різні часи для позначення соціальної групи (корпорації, верстви або стану), етносу (групи родів, племені чи народу), території та держави у Східній Європі.
Русин – етнонім, який вживають для національної самоідентифікації окремі групи нащадків українців–русинів Австро–Угорської імперії.
Русинка – жіночої статі.
Взаємопов'язувались. Міграції спричиняються через: загрози життю, переслідування з релігійних, політичних мотивів, репресії, голод, що стали наслідками перманентних громадянських війн у цих країнах.

Наслідки міграції позитивні: країна отримує дешеву молодь, робочу силу, готових спеціалістів, зростає економічний бюджет, вирішується проблема безробіття. Негативні наслідки: (для країн – експортерів) – втрата висококваліфікованих спеціалістів – іммігрантів; додаткові витрати з бюджету на підготовку нових спеціалістів – спад економічного зростання з «відтоком розумів».

3) Чому хвороби спричиняли переселенські рухи? Чи спостерігаємо такі випадки тепер?

Хвороби спричиняли переселенські рухи через страх людей. У середині XIV ст. «чорна смерть» (чума) звела зі світу ледь не половину населення. Рятуючись від хвороби, люди втікали з батьківських земель і оселялися в «безречних» місцевостях. Тепер із розвитком медицини, такі випадки не спостерігаються.

5.1 Що таке «феод» і «феодалізм»?

Сторінка 52

Думаємо і діємо!

1) Що означає слово «феодалізм»?

Феодалізм – суспільно–економічний лад, що змінив рабовласництво й передував капіталізмові, основою якого була власність феодала на засоби виробництва, насамперед на землю, і неповна власність на основних

виробників (кріпаків), а також право здійснювати державну владу на своїй території.

2) Як ви розумієте значення своєрідного правила для середньовічних феодалів: «Васал мого васала – не мій васал»?

Середньовічне прислів'я «Васал мого васала не мій васал» означало, що зв'язки між феодалами були залежні від їхніх взаємовідносин із власними васалами. Якщо мій васал має васала, то це не означає, що я маю автоматично контроль над васалом мого васала. Феодали мали відносини васальної залежності один від одного. І хоча у них була своя ієрархія, вони не мали безумовної влади над своїми підлеглими.

3) Що Адальберон Панський називав «Господнім домом»? Чому він уважав його «тридільним»? Про які суспільні стани мовив автор?

Єпископ Адальберон Ланський детрій суспільства в XI ст. називав «Господнім домом». Він вважав його тридільним, бо виділяв 3 стани: І стан – воїни, захисники церкви і народу;
ІІ стан – селяни; ІІІ стан – духовенство.
Або так: Основні стани:
Перший стан (ті, що моляться): голови церкви – Папа Римський, Архієпископи, єпископи, кардинали, митрополити гумен, буле, чорне духовенство.

Другий стан (ті, що воюють): глави держав (імператор, король, великий князь), знать, земельна аристократія (герцог, барин), дворяни (рицарі).
Третій стан (ті, що працюють): нотарі – чиновники, купці, юристи, ремісники, селяни.
«Господній дім – тридільний». Хтось до молитви стає, хтось до бою, а хтось – до роботи.

5.2 Хто такі «люди, які воюють»?

Сторінка 53

Думаємо і діємо!

1) Скориставшись пошуковим сервісом «Гугл», з'ясуйте відмінності між словами «рицар» і «лицар». З'ясуйте походження та значення усталеного словосполучення «кодекс честі». Що він означав у Середньовіччі, що означає в наші дні?

Рицар – історизм «представник військово–дворянського стану в Західній Європі часів феодалізму.
Лицар – у переносному значені, для характеристики людини самовідданої, благородної, ввічливої, діяча в якійсь галузі.
«Кодекс честі» – лицарство. Походить із середньовічної Франції й Іспанії, поширившись пізніше на всю Європу і досягши найбільшого розквіту у XI та XIII століттях.

У середньовіччі принциповими цінностями лицарства були: побожність, честь, доблесть, шляхетність, вірність, цнотливість. Під впливом церкви та поезії, що фактично мала осмілювати лицаря як ідеал воїна, в наші дні сформувалася характеристика, притаманна лише справжньому лицарю (шляхетній людині).

2) Ви прочитали, що рицарські обладунки і зброя важили майже 40 кг. Опишіть участь такого воїна в бою влітку, взимку. Як він наступав? Як проти нього можна було боронитися?

Рицарські об лаштунки вагою 40 кг, дуже не зручні. Рицарі в металевому спорядженні бігали, стрибали, їздили верхи, танцювали. Влітку знемагали від жари, взимку – мерзли. Подолати рицаря було дуже важко, напавши тільки ззаду, або вогнем, що нагрівав і пік залізо, залізні облаштунки.

3) На феодальній дробині кожен займав свій щабель (імператор, король, герцог, графи, барони, рицарі).

«Розхитувати посадову драбницю» – означає усувати з посади, розхитувати кар'єру.

5.3 Хто такі «люди, які моляться»?

Сторінка 54

Думаємо і діємо!

1) Чому монахи належали до «чорного» духівництва? Як право майорату впливало на формування стану духівництва?

Монахи належали до «чорного» духовенства, бо вони давали чернечі обітниці. Їм не дозволено мати сім'ю та дітей. Вони присвячують усе своє життя служінню Господу і дають три безповоротні чернечі обітниці – цнотливості, послуху та нестяжання (добровільної бідності).

2) Вибудуйте посадову ієрархію для «тих. які моляться», враховуючи особливості християнських церков західного та східного обрядів.

– Папа Римський;
– Патріарх;
– Митрополит;
– Архієпископ;
– Єпископ;
– Кардинал;
– Священики;
– Абат;
– Диякони;
– Ігумені;
– Ченці;
– Біле і чорне духовенство.

3) Послуговуючись пошуковим сервісом «Гугл», дізнайтеся про Бригіду Шведську. Поділіться інформацією в класі.

Бригіда Шведська – релігійна діяча візіонерка, засновниця чернечого ордену

Математика-Онлайн.com

Пресвятого Спасителя, канонізована католицькою церквою. (Народилася у 1303 р.). Походила з аристократичної родини: батько – один із найбагатших землевласників; мати – із королівської династії Фолькунгів. Бригіда з дитинства мала видіння, вирізнялася релігійністю. Рано видана заміж (у 14 р.), народила 8 дітей. Разом з чоловіком у 1342 р. прийняли чернецтво. Реформаторка чернечих традицій, заснувала змішану чернечу громаду, де господарськими справами займалися чорниці, а духовними – ченці. За статутом св. Бригіди кожен релігійний осередок ордену Пресвятого Спасителя мав складатися із 60 жінок і 13 чоловіків. Запровадила обітниці бідності і книжності. З одкровеннями Бригіди пов'язана особлива релігійна практика 15–ти молитов. Виявила себе як мислителька авторка оригінальних філософських і богословських ідей. Новаційним є її маріологія де Діва Марія – наставниця апостолів. Спасителька, активна транслятора ідей Христа, взірець етичних, духовних якостей. Померла у 1373 р. у Римі, мощі перевезено згодом до Швейцарії.

5.4 Хто такі «люди, які працюють»?

Сторінка 56

Думаємо і діємо!

1) Який із суспільних станів був найчисленнішим? Чому?

У середньовічному суспільстві найчисленнішим був стан «люди, які працюють». Більшість із них становили селяни, які мали обмежені права і часто перебували під владою феодалів, платячи велику частину врожаю чи інші види податків.

2) Якщо б у Середньовіччі існував четвертий стан – містяни, як ви би його назвали? Чому ремісники і торговці мешкали здебільшого в містах? Як вони співіснували із селянами, феодалами, духівництвом?

Ремісники і торговці здебільшого селилися у містах, тому що міста були центрами торгівлі, де можна було здійснювати обмін товарами та послуг. Розташування в місті надавало можливість ремісникам і торговцям легше знаходити покупців і клієнтів, легший доступ до сировини для своєї роботи, інновацій. В очах феодалів та духівництва навіть багаті ремісники, купці, представники міської ради та парламенту залишалися «тими, які працюють» і лише з селянами вони могли спілкуватися більш «зверхню».

3) Які епізоди з життя середньовічного суспільства розкривають мініатюри?

На мініатюрах ми бачимо селян у полі, що працюють під наглядом у полі. Також майстерня краця, де він разом із підмайстрами шиють одяг.

6–7.1 Скільки людей населяло середньовічну Європу?

Сторінка 59
Думаємо і діємо!

1) Чому немає точних даних щодо кількості населення Європи в Середні віки?

Майже 43 млн представників різних народів вважали своїм домом Європу. Точних даних немає, бо кількість середньовічних європейців полічити нереально. Можливо опиратися лише на поодинокі суперечливі й неточні записи, що збереглися до наших днів.

2) Чому тодішніх дітей називали «маленькими дорослими»

Тодішніх дітей називали «маленькими дорослими», бо вже в 6–7 років вони працювали, допомагаючи батькам.

3) Поясніть, як ви розумієте вислів Бертольда Ратісбона про виховання дітей. Як зображення Діви Марії з маленьким Ісусом допомагають історикам реконструювати по-всякдення? Відповідь обміркуйте в парах.

Вислів Бертольда Ратісбона про виховання дітей « я розумію так дітей треба виховувати правильно, зігрівати своїм теплом, але не перебільшувати з харчами й дарунками». «Залюблені» діти «загасять» ваше тепло і турботу («полум'я»). З таких дітей не

виростуть справжні, сильні, розумні, мудрі, трудолюбиві люди.

6–7.2 Яким було повсякдення в середньовічному замку?

Сторінка 60

Думаємо і діємо!

1) За допомогою пошукового сервісу «Ґуґл» знайдіть схематичне зображення чи будь-яку світлину середньовічного замку. Вкажіть його основні елементи. Які з них слугували для проживання? Які для оборони?

Елементи середньовічного замку – обов'язково на підвищенні, пагорбі, скелі, рів (сухий або наповнений водою), внутрішній двір, вежі, донжон, захисна стіна (оборонний мур), брама, підйомний міст.

Для проживання слугували вежі, головна вежа над донжом, де жили феодал із своєю родиною. Внизу жили воїни та слуги. На першому поверсі – господарські приміщення, кухня, зброярні, продуктові склади, підземелля для ув'язнених і схованок.

Для оборони – рів, оборонний мур з бійцями, міцні брама, підйомний міст.

2) Розгляньте мініатюри про дозвілля та розваги рицарів. Увідповідніть їх із реченнями тексту. Яка додаткова інформація міститься в тексті? Що

Підручники-Онлайн.org

додаткового зображують мініатюри?

Проводилися рицарські турніри, де сильнішим ставав той, хто вибив суперника із сідла. Розглянувши мініатюри, ми бачимо що багато глядачів, вболівальників було на рицарських турнірах. Популярним в ті часи було соколине полювання.

3) Як минало буденне життя середньовічного рицаря?

Життя рицарів минало здебільшого в походах. А в «мирні дні» проводили час безтурботно. Воїни не обробляли землю, не випасали худобу, не займалися ремеслами. Рицарі полюбляли перебувати в товаристві рівних собі, часто запрошували друзів на банкети, після трапези грали в шахи, кості, нарди, обмінювалися новинами. Собаками заганяли оленів, кабанів, вовків, ведмедів. За допомогою хижих птахів (соколів, яструбів кречетів) полювали на качок, зайців, лисиць. Опісля на черговому святкуванні стіл прикрашали дичиною.

6–7.3 Яким було життя в середньовічному місті?

Сторінка 63

Думаємо і діємо!

1) Назвіть і покажіть на мапі найбільші середньовічні міста Європи та основні торговельні шляхи.

matoma.org.ua

Найбільші середньовічні міста Європи – упроваджені XII–XV ст. розквіту набули Генуя, Венеція, Флоренція, Любек, Штрользунд, Росток, Гамбург, Лейпціг, Бремен.
Ганзейський Союз – Брандебург, Краків, Гамбур, Гданськ, Морунь, Рига.
Торгівельні шляхи через місто Київ, Львів, Краків, Прагу, Регесбург зі Сходу до серця Європи.

2) Якими особливостями вирізнялися міста, що отримали магдебурзьке право? Складіть посадову ієрархію цехових ремісників. Хто такі партачі? З'ясуйте у вчительки/вчителя.
Магдебурзьке право, яке отримали міста, розривало їх зв'язок із землею. Права містян звільняли від феодального суду і вони могли самостійно господарювати. Цехова драбина – майстер і підмайстри (партачі).
Партачі – що не належать до цеху – позацехові ремісники, які вважалися ремісниками – II сорту. Звідси пішло негативне слово «партачити» – тобто виконувати недбало, неохайно, незграбно, погано.

3) Зіставте і порівняйте повсякденне життя мешканців європейських міст та городян Русі-України. Що в їх буденності було спільним, а що відмінним?
– Сім'я та соціальні структури:

Спільне: В обох культурах сім'я була центром соціального життя, і родинні цінності були важливими. Традиції по обидва суспільства були патріархальними, і багато поколінь жили разом в одному будинку.
Відмінне: У європейських містах швидше формувалися розвинена середньо стандартна класова система, де були визначені верхні та нижні шари суспільства. У Русі соціальна структура була менш розвинена, і існувала більша рівність між городянами.
– Житло:
Спільне: В обох випадках багато людей жили в дерев'яних будинках. Ці будинки часто були невеликими та замкнутими, і вони були призначені для сімейного життя.
Відмінне: У європейських містах були розповсюдженні багатоквартирні будинки, і це спричинило більшу концентрацію населення в центральних районах міст. У Русі багато будинків було одноповерхові.
– Релігії та свята:
Спільне: Релігія грала важливу роль у повсякденному житті обох суспільств. Християнство було поширеним і об'єднувало багато віруючих.
Відмінне: У Європі була широка різноманітність релігійних конфесій, в той час як в Русі православ'я було основною релігією.
– Економіка та заняття:
Спільне: Багато мешканців міст Європи, городян Русі займалися ремеслами і

торгівлею, що було важливою складовою економіки обох суспільств.
Відмінне: У європейських містах існувала більша ринкова конкуренція, і розвиток різних галузей промисловості був більш розвиненим. В Русі господарство більше залежало від сільського господарства.
– Культурні традиції:
Спільне: В обох суспільствах були свої традиції та обряди, пов'язані із сімейними святами та сезонними святами.
Відмінне: Культурні традиції, мова та кухня були різними в Європі та Русі через різницю в історії та культурному впливі.
Звісно, це загальні спостереження, і в різні історичні періоди і різних місцях відбувалися значні зміни. Також слід враховувати, що європейські міста були дуже різноманітними, і життя в Лондоні відрізняється від життя в Римі або Парижі. Культурні відмінності можуть бути значними але можуть мати і спільні риси.

6–7.4 Яким було життя в селянській господі?

Сторінка 64
Думаємо і діємо!

1) Розгляньте мініатюру «Сільська робота». Розкажіть, які види робіт виконували середньовічні селяни. Чи відрізнялися ті заняття від сучасних?

Матеріали для учнів

Якими знаряддями праці користувалися?
Середньовічні селяни обробляли землі,сіяли жито, ячмінь, льон. Займалися мисливством, рибальством та іншими промислами. Користувалися примітивними знаряддями праці – соха, плуг, борона. Вони займалися ремеслами – ткацтвом, теслярством, будівельними роботами, маючи саморобні знаряддя праці. Ті заняття від сучасних відрізнялися тим, що праця їх була важкою, з ранку до вечора, малопродуктивною, іноді небезпечною для життя. А зараз – механізована обладнанням, технікою, досконалими знаряддями праці, автоматизована та ін.

2) Зіставте повсякденне життя селян країн Європи та Русі-України. Що спільного, а що відмінного в їхніх звичаях і традиціях?
Спільне в повсякденному житті селян країн Європи та Русі:
Сільське господарство: В обох суспільствах с/г відігравало ключову роль у побуті селян. Вони займалися с/г діяльністю, обробкою землі, тваринництвом.
Спільні свята та обряди: Селяни в обох регіонах святкували подібні свята та дотримувалися спільних обрядів, пов’язаних із сільським господарством та природними циклами.
Традиційний одяг та вироби: Селяни носили подібний традиційний одяг, виготовляли

схожі ремесельні вироби, такі як вишиванки, глиняний посуд тощо.
Відмінності в повсякденному житті:
Житло: В Європі частіше використовував будинки з каменю або цегли, а на Русі з дерева.
Торгівля.: У Європі міста та торгівля розвивалася більш інтенсивно, що призводило до різноманіття товарів та культурного обміну. На Русі торгівля також існувала, але вона була менш розвиненою порівняно з європейськими країнами.
Спосіб життя: У Європі, завдяки більш розвиненому сільському господарстві та торгівлі, селяни могли мати більше можливостей для здобуття доходу та розвитку. На Русі, зокрема в ранні періоди, обмежені можливості та тяжкі умови призводили до більшої залежності від землі та обробки її продуктів.

3) Чому селяни часто втікали в міста?
Селяни часто втікали в міста, бо не всіх задовольняло таке тяжке життя. Найрішучіші, або ті, хто зневірився і втікали. Дехто вдавався до розбійництва чи ставав учасником народних бунтів. (Жакерія XIVст. у Франції).

8.1 Як християнська церква впливала на життя людини в Ранньому Середньовіччі?

Сторінка 67

Думаємо і діємо!

1) Покажіть на мат території поширення світових релігій у Середньовіччі. Які простори охоплювало християнство?

Якщо станом на кінець Vст. Християнство було на території Зах. Римської імперії та Візантії, то вже до X–XI ст. Просунулося на північ і на схід, охопивши терени германських племен, частково країни Скандинавії, князівства Польщі та Чехії, Угорське королівство, Русь, Болгарію, держави Балканського півострова. Але чимало християн є і в Сирії, Месопотамії, Північній Африці.

2) Як ви вважаєте, чому в будь-якій релігії виникають єресі?

У будь–якій релігії виникали єресі через відхилення від офіційної церковної доктрини, через власні амбіції, політичні, інакомислячі погляди протестантів. Єресі засуджували розкіш і багатства церкви та духовенства.

3) Наведіть декілька сучасних прикладів поєднання язичницьких обрядів із християнськими.

Існує кілька прикладів поєднання язичницьких обрядів із християнськими в різних країнах світу, особливо в період змішування релігійних традицій.

а) Свято Імболк в Ірландії: християнське свято Святої Бригіди (1 лютого) поєднується з традиційним кельтським святом Імболк, яке відзначає початок весни. Символіко свята є вогонь, який вважається очищувальним і зігріваючим.
б) Карнавал в Бразилії: Це релігійне свято, яке відзначається у переддень Великого посту, і поєднується з бразильським карнавалом, де панує яскрава костюмізація, музика, танці. Карнавал має коріння в язичеських святах, що відзначалися до християнської ери.
в) Весілля в Україні: Українське весілля може містити елементи язичеських традицій, наприклад, вінок нареченої, який символізує круговорот життя, і перша жінка, яка його знімає, стає нареченою. Однак українські весілля також містять християнські обряди (вінчання, весільна молитва, обмін обручками).
г) День мертвих у Мексиці: Християнське свято (2 листопада) поєднується з мексиканським святом Дня мертвих, яке має своє коріння в ацтекських традиціях.

8.2 Чому і як відбувся церковний розкол? Якою є ієрархія церкви західного обряду?

Сторінка 69

Думаємо і діємо!

1) Обговоріть у групах, чому християнська церква розкололася на Західну та Східну? Чи пов'язані причини розколу з поділом Римської імперії?

Головною причиною розколу були особливості економічного та соціально-політичного становища церкви на заході Європи. Розбіжності виявлялися у догмах та богослужіннях. На Заході молилися латинською мовою, на Сході – грецькою. «Західні» вірячи хрестилися п’ятьма пальцями, складеними разом, «східні» – трьома. Навіть священники відрізнялися зовнішнім видом. Це все призвело у 1054 р. до розколу Східна з центром у Візантії, Західна – у Римі. Розкол був не раптовий, а визрівав 6 століть. Він став наслідком накопичених гострих суперечностей і розбіжностей між головними християнськими центрами – Римом і Константинополем (у 330 р. переснованим з Візантії). Представники церков причиною розколу називають непереборні богословські розбіжності.

2) У зошиті складіть «посадову ієрархію» очільників і служителів Східної християнської церкви. Зіставте її із Західною. Що в них спільного, а що відмінного? Доповніть схему «Розкол церкви».

Очільники і служителі Східної християнської церкви:

Вселенський Патріарх Константинопольський
– Патріархи;
– Митрополит;
– Архієпископ;
– Єпископи;
– Архієреї;
– Священники;
– Диякони.
Відмінне – Східн. – Патріарх → Митрополит
Західн. – Папа → Кардинал
Спільне – Архієпископ → Єпископ → Священник → Диякон

3) Розгляньте мініатюру. Чому той знатний чоловік приймав благословення від Папи Римського в такій позі? Що вона означала? Чи могла скластися схожа ситуація в християнській церкві східного обряду? Поясніть чому? Об'єднайтеся міркування та повідомте їх у класі.

Чоловік приймає благословення від Папи Римського на колінах. Мініатюра показує вірян очільникам і священнослужителям.

9.1 Як жили і в що вірили скандинави?

Сторінка 75

Думаємо і діємо!

1) Об'єднайтесь у групи. Поміркуйте, як розташування та природні умови впливали на щоденне життя скандинавів.

Учительська-домашня.org

Скандинави населяли територію Скандинавського півострова і данського архіпелагу, на цих ділянках орних земель було мало, тому від голоду їх рятували дари північних морів. Скандинави дуже добре вміли рибалити, володіли знаннями мореплавства і це допомагало їм налагоджувати торгові шляхи та зв'язки. Жителі займалися скотарством, полюванням. В Скандинавії дуже серйозно відносилися до воєнних справ. Природні умови дуже несприятливі. Зважаючи на несприятливі географічні умови, данцям, шведам і норвежцям постійно доводилося протистояти примхам погоди. Узбережжями Норвегії і частково Швеції тягнулися фіорди – вузькі, глибокі затоки, що ідеально підходили для облаштування портів. Щоб вижити в суворому довкіллі, скандинави гуртували в общини.

2) Що спільного і що відмінного в суспільному устрої скандинавів у зіставленні зі слов'янами, іншими народами Раннього Середньовіччя?

Багато атрибутів індоєвропейських богів–громовержців нагадують атрибути Зевса. Боги у Русів – Перун, Хорс, Дажбог, Стрибог, Симарія, Мокоша, Ярило, Верес, Род, Руєвіг, Руєвіт, Сварожич, Триглав, Ражаниця. Боги у варягів – Одін (бог війни), Тор (громовержець) – син Одіна, Ерд – богиня землі, Фригт – богиня сім'ї, Фрея – богиня

кохання, Ньорд – бог морів, Нерта – богиня урожаю, Тір, Локі, Хель, Балдер, Фрейр, Перун – спільний бог слов'ян і балтів.

9.2 Хто такі вікінги?

Сторінка 77
Думаємо і діємо!

1) Чому нащадки скандинавських бондів ставали вікінгами?

Імовірно брак придатний для обробку земель підштовхував бандів – вільгих незаможних людей ставати вікінгами і силою зброї захоплювати сусідні острови.

2) Деякі історики стверджують, що воєнні походи вікінгів розпочалися лише після винайдення дракара. Чи були інші чинники, що сприяли успішності «піратських» експедицій вікінгів?

Не лише дракари. Вікінги були майстерними суднобудівниками – бойові довгі кораблі та торгові кнори і бірдини дозволяли здійснювати піратські «експедиції». А човни–довбанки – для мілководних річок і причалу пологих берегів, допомагали тихо підпливати і застовати жертв зненацька.

3) Розгляньте зображення дракара. Зіставте і порівняйте його із зображенням руської події, скориставшись пошуковим сервісом «Ґугл». Знайдіть спільні та

https://pidruchnyk.com.ua.org

відмінні елементи. Зробіть висновок про взаємозв'язки між скандинавами і слов'янами, які жили на теренах сучасної України.

У друкарів і руської лодії спільне те, що ці кораблі пересувалися як на веслах так і за допомогою вітрил. Але дракар був важчим і довшим (у довжину 28 м, ширину 7 м).
А лодія у довжину 25м, ширину 7 м, 3 м.
Дракар важив 4219 кг – екіпаж досягав 80–100 вікінгів. У лодію ж помішалося 40–60 русинів.

9.3 Які території завоювали і які географічні відкриття здійснили вікінги?

Сторінка 80
Думаємо і діємо!

1) Покажіть на мапі. які країни завоювали нормани. Які території відкрили, які освоїли? Укладіть хронологічну таблицю походів вікінгів, норманського завоювання Англії.

Нащадки норманів завоювали Англію (норманське завоювання 1066р.), Південну Італію і Сицилію, заснувавши тут (1130 р.) Сицилійське королівство.
У 870–х роках нормани з Норвегії відкрили й заселили Ісландію – «Країну криг». У IX–X ст. Нормани почали заселяти острови північної частини Атлантичного океану.

Вікінги Ерік Рудий відкрив Гренландію – Зелене землю.

2) Дізнайтеся, яким є теперішній статус міста Руан,. що про нього йдеться в уривку з Ведастинських анналів. Як автор описує вторгнення норманів на територію сучасної Франції? На чиєму він боці?

Уривок з Ведастинських анналів описує вторгнення норманів на територію Франції у 911 році і їхнє завоювання міста Руан. Місто зазнало великих збитків від нападу ворогів. Що стосується теперішнього статусу міста Руан, то воно є головним містом департаменту Сена–Марітим та Геріону Верхня Нормандія у Франції. Місто має значний історичний, культурний та архітектурний потенціал, серед яких виділяються Руанський собор та інші середньовічні будівлі. В наш час Руан є важливим культурним та туристичним центром.

Автор на боці франків, які захищали свою територію від нападу норманів.

3) Розгляньте картину «Поховання ярла...». Розкажіть про буденне життя скандинавських народів. Що із зображеного свідчить про їхню войовничість?

На картині «Поховання ярла вікінгів» зображено, як погребіння відбувалося у лодці–кораблі. Після кремації на останках

споруджено холм, жертвоприношення – коні та предмети, які були при житті у загиблого. Усоплого несуть у палатку, що встановлена на кораблі. Це буде його тимчасова могила. Рабів теж приносили в жертву, собаку, 2 коня, 2 корови, курку.
Із зображеного – велика кількість щитів, списи, одяг вікінгів говорять про їхню войовничість.

10.1 Що таке «хрестові походи»? Чому вони почалися?

Сторінка 83
Думаємо і діємо!

1) Чому стали можливими хрестові походи? Яку вигоду від них очікували отримати духівники, рицарі, прості люди?

– Для духівництва це був шанс розширити свій вплив на Схід.
– Для рицарів хотіли роздобути нові землі.
– Для селян це була можливість спокутувати свої гріхи, бо Папа Римський обіцяв прощення всіх їх гріхів.
Християнські хрестові походи спрямовані на відвоювання Святої Землі у мусульман, не мали військового успіху, але вони інтенсифікували контакти Європи з Близьким Сходом і забезпечили постачання в Європу цінних товарів, які там виготовлялися або продавалися.

Основною причиною хрестових походів було загострення суспільних суперечностей всередині самої Європи.

2) Покажіть на мапі напрямки хрестових походів. Чому вони закінчувалися невдачами? Обміркуйте в парах або у групах.

Усього було 8 хрестових походів з 1096 по 1270 роки.

II похід (1147–1149 рр.) – поразка.

III хрестовий похід був невдалим (1189–1192 рр.):

– під час переправи через річку потонув німецький імператор Фрідріх і Барбароса. Німецькі війська залишилися без головнокомандуючого.

– Франція і Британія не мали спільного плану дій і спільної мети. Французький король згодом повернув назад.

– Англійський король потрапив у полон, сидів у в'язниці, аж поки його не викупила мати.

V хрестовий похід (1216–1217 рр.) – хрестоносці дійшли до дельти Нілу й одержали поразку у Дам'єті.

VII хрестовий похід (1248–1254 рр.) – король Людовик IX потрапив у полон до султана Тунісу.

VIII хрестовий похід (1270 р.) – закінчився невдачею. Хрестоносці втратили всі свої володіння на Сході.

10.2 Які держави хрестоносці утворили на Сході?

Сторінка 84
Думаємо і діємо!

2) Чому держави, створені хрестоносцями, проіснували нетривало?

Хрестоносці і їх держави проіснували недовго з кількох причин:
– Зруйнування цілей: Їх первинні цілі – визволення Святої Землі від мусульманського контролю – не були досягнуті.
– Внутрішні розбрати та конфлікти послаблювали об'єднаність хрестоносців та їх спроможність довго існувати як єдиний орден.
– Втрата підтримки та інтересу. З часом інтерес до христових походів зменшився, втратилася віра в ефективність цих заходів.
– Зміна політичних та соціальних умов спричинили недовге існування хрестоносців, як структурованих орденів.

3) Чи хрестові походи сприяли духовному й культурному взаємозбагаченню між народами?

Сприяли, так:
а) «Обмін знань і технологій» – Під час хрестових походів, європейці стиналися зі східними культурами, які були вже великими центрами знань і технологій. Вони дізнавалися про нові методи обробки землі,

виготовлення текстилю, лікування, архітектура.
б) Спільні торгівельні зв'язки – торгівля, принесла нові продукти та товари, які були невідомі раніше, включаючи шовк, пряжу, спеції, цитрусові, абрикосові.
в) Змішування культур – в галузі технології, мистецтва, мови, релігії. Наприклад, християнський монастир на Сході міг вивчати арабську науку та філософію.
г) Поширення грецької та римської спадщини – під час хрестових походів. Європейці відкрили та зберегли багато античних текстів, які були втрачені В Західній Європі. Це сприяло відродженню античної науки та філософії.
д) Вплив на архітектуру та мистецтво – В Європі з'явилися нові архітектурні стилі, такі як готика, які були вплинуті східними та близькосхідними. Релігійна архітектура та мистецтво також зазнали впливу зі Сходу.
е) Розвиток медицини і науки – зустрічі між європейцями і східними лікарями сприяли обміну медичними знаннями і методами лікування.
є) Посилення інтелектуальної діяльності – хрестові походи підтримували діяльність університетів та навчальних закладів, що сприяло розвитку освіти та культури в Європі.

10.3 Які духовно-рицарські ордени постали внаслідок хрестових походів?

Сторінка 85

Думаємо і діємо!

1) Уточніть походження і значення слова «тамплієр». Поясніть значення поняття «духовно-рицарський орден».

Духовно–рицарський орден – організація релігійно–військова, створювалися такі організації під час хрестових походів – боронити прочан і захоплені землі від мусульман.

Духовно–рицарські ордени постали саме під час хрестових походів, щоб захищати землі, для участі у хрестових походах і у війні з невірними.

У Західній та Центральній Європі військово–чернечі організації лицарів, що створювалися у період XII–XIII ст. Під керівництвом католицької церкви головним чином для хрестових походів і війни з невірними: проти Ісламу в Святій Землі, в Іспанії, або в Туреччині, або проти язичників в Литві, в Естонії або Грузії з метою поширення католицтва (після Реформації іноді і протестантства). Згодом ордени могли стати світськими.

2) Із якою метою створювали ці релігійно-військові об'єднання? Чому вони постали саме в час хрестових походів?

Тамплієри – члени католицького духовно–лицарського ордену, заснованого 1118 р. в Єрусалимі для захисту святих місць і охорони

прочан. Це монахи, які стали богами війни і фінансів. Тамплієри «Татріе» у перекладі з французької означає «храм». А резиденція цього ордену була розташована в Єрусалимі, на тому місці, де, відповідно до переказів, колись знаходився храм царя Соломона. Офіційною назва ордену була така «Таємне лицарство Христове і храму Соломона». Лицарів називали «тамплієрами».

3) Чим займалися учасники духовно-рицарських орденів? Які їхні вчинки можна вважати позитивними, а які – негативними?

Учасники духовно–лицарських орденів були активними у середньовічній Європі. Вони займалися:

– боротьбою за віру (захищали і розповсюджували християнство, брали участь у хрестових походах, воювали з мусульманами в Святій Землі, Іспанії;

– забезпеченням безпеки паломників і мандрівників (ордени забезпечували їм захист на небезпечних територіях);

– управління майном і фінансами (ордени володіли великими земельними володіннями і майном, яке використовували в цілях підтримки своєї діяльності і благодійності.

Позитивні вчинки: захист християнських святинь і паломників, благодійність, медична допомога хворим і нужденним. Культурний обмін між Сходом, Заходом.

Негативні вчинки: іноді орден переслідував власні інтереси і вели війни та експансію під предлогом поширення віри. Іноді використовували для закріплення влади церкви і накопичення багатства. У ході їх діяльності здійснювалися зловживання, такі як корупція і насилля.

11.1 Як взаємодіяли правителі та піддані?

Сторінка 88
Думаємо і діємо!

1) Розкажіть про те. як взаємодіяли королі й піддані в Середньовіччі. Що означає твердження: «У Середньовіччі нікого не цікавило правосуддя так, як розуміємо його ми»?

У середньовіччі королі не могли похвалитися авторитетом і міцною владою. Зокрема, їм важко вдавалося виконувати два ключові обов'язки – гарантувати мир та дотримуватися законів. Самоуправство, грабунки, насильство – це «візитки» тієї пори. Відносини між королями і підданими характеризувалися феодальною системою, де король був на вершині соціальної ієрархії та мав значну владу та авторитет. Король вважався правителем за божественним правом і часто розглядався як особа, яка має особливі стосунки з Богом. Король відповідав за підтримання порядку, захист свого королівства від іноземного вторгнення та від

правління правосуддя своїм підданим. З іншого боку, піддані були зобов’язані бути вірними та служити королю в обмін за захист і підтримку.
Лорди або дворяни, які володіли землею від короля, відповідали за підтримання порядку на своїх власних землях і забезпечення солдатів для королівської армії. Лорди також мали значну владу над власними орендарями і часто були головними радниками короля. Незважаючи на ці ієрархічні відносини, король усе ще залежав від підтримки своїх підданих і лордів. Король не міг просто нав1язати свою волю своїм підданим, бо мали власні інтереси та владні структури. Щоб зберегти свою владу, королю доводилося вести переговори та співпрацювати з лордами та іншими підданими, часто використовуючи договори, закони та надання привілеїв. Загалом, відносини між королями та підданими були складні, динамічні, сформовані балансом влади та взаємною залежністю. Король мав підтримувати своїх підданих, щоб ефективно керувати королівством.

2) Чи могла сильна королівська влада розв'язати проблеми жителів сіл і міст? Обговоріть у групах.
Могла. Тому що королівська влада могла робити з селянами та королівством абсолютно все, наприклад: забирати їжу, як

це було під час голодомору, руйнувати економіку, підвищувати ціни.

3) Що означає слово «монарх». Поясніть, як правителі ставали монархами. Які, на вашу думку, можуть бути позитивні та негативні наслідки від одноосібного правління?

Монарх – «єдиноначальник», « самодержавець», «одновладець», це людина – в руках якої верховна влада. Монарх – це правитель, який має абсолютну владу над своєю країною або територією. Він може мати різні титули (король, цар, імператор, султан, фараон).

Становлення монархії та влади монархів відбувалося по–різному в різних культурах і в історичних періодах. Монарх може успадкувати владу від попереднього монарха, бути обраним до влади через боротьбу за трон.

У багатьох країнах монархія відбувається по–різному, передається у спадок, коли корона передається наступному поколінню членів родини монарха. Іноді влада монарха може бути узурпована через завоювання чи політичні перемоги, що визначаються війною, революцією або іншими засобами.

Монархи отримують легітимітет своєї влади через релігійні, історичні або культурні традиції, а також через затвердження соц.–політ. еліт.

11.2 Як взаємодіяли влада та церква?

Сторінка 90
Думаємо і діємо!

1) Чому влада шукала підтримки церкви і навпаки?

Набуваючи необмежених повноважень, королі не могли обійтися без підтримки церкви. Церква теж виступала на боці перших осіб. Духівництву дошкуляли постійні війни, що розорювали їх помістя, а також настирливі феодали, які претендували на церковні й монастирські землі. Тому обидві сторони прагнули взаємовигідно співіснування.

3) Чи може слово «король» походити від ритуалу коронування? Чому королі потребували церковного благословення?

Король → корона → коронація.
Може походити слово «король». Королі потребували церковного благословення, бо боялися відлучення від церкви, а церква вимагала особливих прав.

11.3 Як уживалися королі й феодали? Що означає словосполучення «станово-представницька монархія»?

Сторінка 92
Думаємо і діємо!

Інтерактивна історія.com.ua

1) Поясніть послідовність перетворення монархій на станово-представницькі та абсолютні. Обговоріть у парах. Результати обговорення відтворіть у схемі-шпаргалці.

По діям церкви монархи також стали надавати перевагу системі станів, і нерідко через стан, а не здібності не пускали до дворців. А абсолютизм взагалі був над жорстокий – правив лише монарх, його влада ніким і нічим не обмежена. І якщо приходив неадекватний, або не дуже розумний монарх із своїми друзями–наставниками, то тоді це була криза для держави, і людей які її населяли і не мали жодних прав.

2) Чому селян не допускали до участі в представницьких зборах? Чому жінки не брали участі в управлінні державою?

Селян не допускали, тому що вони були ніким і пустим звуком. Тільки революціями і повстаннями вони домагалися якихось прав. Але не кожна революція і повстання були успішними. І якщо були поразки під час цих подій, то умови життя ставали ще гіршими. Жінки не брали участі в управлінні державою, тому що жінка і усіх станах була безправною. Вважалося, що тільки чоловіки мають право управляти.

12.1 Як королі Франції розвивали державу в XI-XIV ст.?

Сторінка 94

Думаємо і діємо!

2) У зошиті укладіть таблицю. У лівому стовпці в хронологічній послідовності запишіть імена французьких королів, а в правому – заходи, які ті реалізували для посилення своєї держави.

Гуго Капет (987 р.) – започаткував династію капетингів.

Філіп II Август (1180–1223 рр.) – розширив кордони, підкорив Нормандію, Прованс, вигнав юдеїв. Започаткував – Королівську раду, Скарбничу палату.

Людовик IX Святий (1226–1270 рр.) – покращив судову систему.

Філіп IV Вродливий (1285–1314 рр.) – посилив роль центральної влади «воля короля – закон». У 1302 р. скликав станово–представницькі збори – Генеральні штати.

3) Чому Генеральні штати охоче ухвалювали рішення проти церкви та пап римських?

Генеральні штати ухвалювали рішення проти церкви і пап римських, щоб забезпечити принцип розділення церкви від держави та гарантування свободи віросповідання для всіх громадян, уникаючи втручання держави в релігійні справи.

12.2 Як розгорталася Столітня війна?

Чому французи вважають Жанну д'Арк національною героїнею?

Сторінка 97
Думаємо і діємо!

1) Обчисліть, скільки років тривала Столітня війна. Покажіть на мапі місця битв та подій, про які мовиться в тексті параграфа.

Війна тривала 116 років:
1) Едвардіанська війна – 1337–1360 рр.
2) Каролінська війна – 1369–1389 рр.
3) Ланкастерська – 1415–1429 рр., 1429–1453 рр.

2) Послуговуючись пошуковими системами інтернету, дізнайтеся біографію Жанни д'Арк. Чому французи вважають її національною героїнею?

Тому що вона була видатним полководцем часів Столітньої війни. Крім того надихала французів і сама брала участь у битвах, звільнивши міста Реймс, Орлеан та ін. Перша жінка, що стала полководцем. За це її можна назвати народною героїнею і католицькою святою.

3) Розгляньте ілюстрації, де зображено англійсько-французькі битви періоду Столітньої війни. З'ясуйте, хто із військових належав до англійської армії, а хто – до французької. Які предмети чи

https://histolia-5-class.org

символи вказують на належність до держав?

На ілюстрації – французи зліва – герб синій, корона, англійці – справа з червоним прапором левами.

12.3 Яку внутрішню діяльність проводив Людовик XI? Як Франція перетворилася на абсолютну монархію?

Сторінка 98

Думаємо і діємо!

1) Обчисліть, через скільки років після Столітньої війни Франція перетворилася на абсолютну монархію.

Після завершення столітньої війни Франція перетворилася в абсолютну монархію. Процес цей був тривалим і завершився приблизно через 100 років, тобто близько 1553 року.

3) Послуговуючись пошуковими системами інтернету. укладіть хронологічну таблицю протистояння між королем Людовиком XI і герцогом Карлом Сміливим. У класі прокоментуйте кожну з подій.

Людовик XI (1423–1483 рр.) – побожний, жорстокий і обережний, засновник абсолютної монархії у Франції. Розсудливий мав прізвисько «Всесвітній павук». Його правління було відмічене найнепристойнішими інтригами, метою яких

було об'єднання роздробленого Королівства Франції і ліквідація самостійності сильних феодалів.

Карл Сміливий – останній герцог Бургундії (1433–1477 рр.). Один із найвидна інших постатей епохи Відродження. У ранній юності Карл Сміливий познайомився і навіть подружився зі своїм майбутнім заклятим ворогом – спадкоємцем французького престолу Людовиком, коли той у Бургундському герцогстві переховувався від гніву батька. Майже ровесники, вони дуже відрізнялися один від одного. Карл Сміливий народився 10.11.1433 р. – рослий, сильний юнак, з мечем у руках, готовий доводити свою правоту. Людовик – низькорослий, худий, хитрий, підступний – (3 липня 1423 р. народився).

22 липня 1461 р. – Людовік XI змінив на престолі свого батька і їхній дружбі прийшов кінець.

З перших днів Людовик XI повів політику приєднання до королівства земель, що належали підвладним йому феодалам. Це викликало крайнє невдоволення у герцогів і баронів, які об'єдналися проти нього. Карл Сміливий також приєднавшись до цього альянсу, виступив проти короля.

1465 р. – битва в Монтлері. Карл розбив військо свого колишнього приятеля, здобувши блискучу перемогу. І Людовик XI відмовився від домагань на спірне графство Шароле. Цілі Карла Сміливого і Людовика XI

були одні – максимальна концентрація влади в своїх руках, але досягти її вони прагнули різними шляхами.
Карл діяв із грубою силою, а король – хитрістю та інтригами, втягнувши свого суперника в цілу серію військових авантюр, названих згодом Бургундськими війнами.
1476 р. – поразка Карла Сміливого у Грансоні, він ледве врятувався втечею, кинувши ворогу, передову на той час, артилерію і чудовий табір, повний награбованих скарбів.
1477 р. – Карл Сміливий загинув у бою 5 січня при захоплені м. Нансі.
Його смерть завершила цілу епоху в історії Бургундії. Позбавлена спадкоємця по чоловічій лінії, вона незабаром була поділена між Габсбургами і французькою короною.
Людовік XI помер 30 серпня 1483 року.

13.1 Як Вільгельм I підкорив Англію? Що таке «Книга страшного суду»?

Сторінка 101

2) Як поводилися нормандці на завойованих теренах Англії? Чому результати перепису англійців назвали «Книгою страшного суду»?
Нормандці вели себе як власники цієї землі, могли катувати, вбивати без причини та наслідків. Таке було розповсюджено на

півночі Англії. Ближче до Честершира, Лондона – такого не було.
Дані перепису дозволяють зробити висновок про численність населення Англії у зазначений період. Назва книги посилається на біблійний Судний день, коли всім людям має бути пред'явлений список їх справ.
Перемігши Англію, король Вільгем віддав нормандським баронам володіння місцевих аристократів. Перепис земель показав, що половина всіх багатств країни належала всього 200 чоловіків і лише 2 із них були англійцями. Приблизно 6000 англійських власників мали платити оренду землі, якою по праву володіли ще з 1066 р., а бідняки і ті, хто втратив, ледь зводили кінці з кінцями.
Перепис затвердив право нормандів володіти загарбними землями. Для встановлення розміру податків у матеріали перепису включили грошову оцінку земель, майна орендаторів, оцінку лісів і луків. Записали всіх тварин: кожного вола, корову, свиню, курку. Пригноблені англійці з побоюванням ставилися до цього заходу, бо розуміли, що не зможуть опротестувати записані дані. Вони порівнювали цей перепис до дня Страшного суду. Тому пізніше впорядковані матеріали назвали «Книгою Страшного суду».

3) Чому нащадки Вільгельма I Завойовника не змогли втриматися при владі в Англії?

Нащадки Вільгельма І Завойовника не могли втриматися при владі, тому що не могли поділити владу після смерті батька. Воювали між собою, чварилися. Внаслідок цього чого у 1153 р. нормандська династія вигасла. А на троні утвердився рід Плантагенетів.

13.2 Чим уславився Генріх II Плантагенет? Що таке «Велика хартія вольностей»?

Сторінка 104

1) Розкажіть про реформи Генріха II Плантагенета та їхній вплив на розвиток Англії? Розгляньте портрети королів Англії. Якими символами чи предметами художники і скульптор підкреслили особливості діяльності кожного з правителів?

Найвидатніший реформатор – по–перше, надав привілеї містам, звідки отримував чималі кошти, дарунки, підтримку бунтівних рицарів; по–друге, провів судову реформу (вільна людина могла перенести справу із феодального суду до королівського), скасував тортури на допитах.

Ввели «щитові» гроші. Звільнив землевласників від воювань за межами їхніх володінь. Внесення плати до королівської скарбниці.

Річард І Левове серце – зображений мужнім воїном, з мечем, а Іоанн І Безземельний у

домашньому одязі зображений невпевненим, безпорадним.

2) Обговоріть у парах, чому «Велику хартію вольностей» уважають «унікальним документом» в історії Європи? Для підтвердження своєї думки використайте статті з джерела.

Тому що Велика хартія вольностей – це фундамент концепцій прав людини, перша гарантія верховенства права, основа демократії, котра не дозволяє правителі нехтувати волею народу і стримує тиранію. Цей документ став основою англійської конституції.

Найважливіша хартії ст. 39, яка фактично захищала особисті та майнові права людини. Усього 63 статті/підписав король Іоанн, 39 ст. перетворилася на одну із основних вимог у багатьох країн Європи і світу – принцип недоторканості особи.

3) Відомо, що перші кортеси в Іспанії скликали ще в 1137 р. Чому саме англійський парламент уважають першими станово-представницькими зборами в Європі? Розкажіть про його діяльність, послуговуючись опорною схемою. Розгляньте мініатюру «Засідання англійського парламенту». Де сидить король? Про що свідчить такий вибір його місця розташування?

Тому що англійський парламент виник у

1265 р. – найпершим в Європі. І тільки англійський парламент діяв на постійній основі, через те вважають що саме англійський досвід дав початок парламентаризму.
Функції парламенту: – законотворчість закон приймався палатами і затверджувався королем, і мав найвищу силу актів державної влади;
– парламент мав контрольні повноваження над сферою державного управління;
– палата лордів виступала як вищий суд країни;
– парламент мав право втручатися в зовнішньополітичні справи.

13.3 Чому розпочалася і як тривала «Війна троянд»?

Сторінка 106

1) Скільки років тривала «Війна троянд»? Чому вона розпочалася? Як відбулося примирення сторін, що ворогували?
Війна троянд тривала 31 рік (1455–1486 рр.). У боротьбу за престол втяглися представники родини Йорків, геральдичним знаком яких була біла троянда, і Ланкастерів, що мали своїм символом червону троянду. Тому й протистояння назвали Війною троянд.
Примирення сторін відбулося тоді, коли на трон сів Генріх VII Тюдор, далекий родич Ланкастерів. Він помирив ворогуючи

сторони, одружившись із Єлизаветою Йоркською (при цьому символічно додав до свого гербу білу троянду).

2) Розгляньте мініатюру «Битва Ланкастерів і Йорків». Поясніть, як визначити належність рицарів до протиборчих династій?

У бійців Ланкастерів прапор із червоною трояндою, отже протилежні – Йорки.

3) Розгляньте портрет Генріха VII Тюдора. Як квітка в його руці свідчить про те. що він примирив суперників у «Війні троянд»?

Квітка в руці – червоно–біла троянда свідчить про примирення.

14.1 Що таке Реконкіста, скільки часу та як вона відбувалася?

Сторінка 109

2) Як ви гадаєте, чому Піренейський півострів «втратили» за сім років, а відвойовували понад сім століть?

Тому що араби в 709 р. висадилися на Піренейському пів–ві. 711 – майже вся Іспанія завойована. 718 – мусульмани зазнають поразку від християн. Реконкісти – поступового звільнення від мусульманського володарювання. Однак, як півострів втратили «за 7 років, то відвоювати» його в маврів (так

Домашка-Готово.org

іспанці називали арабів) удалося лише за понад 7 століть.

Реконкіста стартувала з гірських районів північної Іспанії. Позаяк у височинах арабській кінноті не вдалося проявити свої кращі бойові якості, королівства Арагон, Кастилія, Леон і Наварра зуміли вистояти у виснажливій боротьбі із загарбниками. Окрім того, іспанцям надходила допомога із Франції, Італії та Німеччини.

Європейські рицарі активно брали участь у поверненні християнських земель, тому вже в X–XI ст. успіхи Реконкісти стали очевидними. Однак у 1086р. ситуацію змінила гірка невдача християн у битві поблизу поселення Саграхас (Заллак). Чи не вперше у світовій історії ворожі сторони домовилися про день протиборства. Араби не бажали брати зброю в руки в п'ятницю. Юдеї, яких налічувалося чимало у війську мусульман, протестували проти кровопролиття в суботу. Християни ж не хотіли січі в неділю. Зрештою, обрали понеділок, що виявилося для рицарів трагічним. Великі втрати, яких вони зазнали, ще на століття сповільнили процес відвоювання. Лише в 1212 р. в битві поблизу містечка Лас–Навас–де–Толоса, іспанці здолали збройні сили маврів. Відтоді араби перейшли до оборони, реконкістадори ж тіснили їх на південь.

Нададі іспанці відвоювали місто Кордова. Згодом під їх натиском не вистояла і Севілья,

Валенсія, Мурсія. Щоправда, в XIV ст. міжусобні війни європейців загальмували наступ, але араби чубилися між собою ще більше. Через це впродовж XVст. під їх владою залишався лише Гранадський емірат. На початку 1492 р. кастильсько–арагонське військо захопило місто Гранада, таким чином завершивши Реконкісту. Рештки чужоземної армії втекли в Північну Африку.

3) Розгляньте мініатюру. Із чого видно,, що зображені воїни – християни, а місто належало арабам?

Розглянувши мініатюру, бачимо воїнів, одягнених у християнський одяг, а будівлі у східному стилі (шатри, куполи) – мусульманському.

14.2 Яким було іспанське суспільство в XI-XV ст.?

Сторінка 110

1) З'ясуйте походження назв орденів Калатрава та Алькантара. Що в них спільного і що відмінного порівняно з госпітальєрами, тамплієрами й тевтонцями?

Орден Калатрава заснований у 1158 р. і затверджений Папою Олександром III в 1164 р., отримав свою назву від відвойованої їм у арабів стратегічної фортеці Калатрава в

Андалузії, для оборони якої від навали маврів орден і був заснован.
– Алькантарський орден названо за містом Алькантара на березі Тахи – тут її пересікає старовинний міст, Cantara, звідси назва міста, розташованого на рівнині Естремадури.
– Спільне у них те – (госпітальєрами, тамплієрами і тевтонцями) – що це духовно–рицарські ордени.
– Відмінне те, що три ордени – госпітальєри, тамплієри і тевтони перетворилися в благодійні організації, тобто повернулися до того стану, з якого починали, а Тамплієри з XIVст. – не існують. У них було 3 обітниці: послуху, бідності й цнотливості. Їх символ – 3–кутний хрест, білий носять на лівому плечі чорної мантії.
– Алькантарський і Калатрава – існують і до тепер, як військові ордени. Їх знак схожий на 4–рикутну зелену сніжинку, знак носять на шийній стрічці, або нашивають на ліву сторону грудей.

2) У чому схожість і в чому відмінність між іспанськими кортесами і руським віче? Обміркуйте в групах.

Схожість: у них схожа стратегія розвитку.
Відмінність: Іспанський кортес дуже кровопролитний.
Кортеси приймали присягу у короля, вирішували питання престолонаслідування, ухвалювали нові закони, були наділені правом оголошувати війну і укладати мир. До

кортесів входили представники середніх і вищих класів (знать, духовенство, депутати). До Руського віче входили представники усіх класів. У його скликанні була вирішальна роль народу. На вічах вирішували питання війни та миру, запрошували й виганяли князів, приймали закони, укладали договори з іншими землями. Віча були ареною виступів народних мас. Віча – це народне зібрання.

3) Що вирізняло стан ідальго? Чому виникла така особливість?

Стан ідальго не був закритим. Ідальго – це особи зі шляхетних родин, вони отримували свій особливий статус, що передавався лише за чоловічою лінією у спадок. Власники такого статусу звільнялися від багатьох податків, не могли віддаватись страті, що вважалось ганебною: повішання, спалення, четвертування, шматування тваринами. Позбавити ідальго статусу було неможливо.

14.3 Як відбувалося об'єднання Іспанії? Що таке «династична унія»?

Сторінка 112

1) Покажіть на мапі територію Королівства Іспанія. Назвіть і покажіть її найбільші міста.

Мадрид, Валенсія, Барселона, Севільє, Сарагоса, Малага.

2) Які факти внутрішньої та зовнішньої діяльності Ізабель і та Фернандо II описано в тексті параграфа?

Ізабелль I і Фернандо II – королі Іспанії.
Ізабелль I:
– Захист та поширення християнство.
– Утвердження своєї влади в Іспанії шляхом боротьби з аристократами та завойовування нових територій.
– Підтримка культури і науки.
Фернандо II:
– Управління королівством, що включало в себе виконання судової та законодавчої влади.
– Поліпшення економічної ситуації в країні.
– Підтримка досліджень та відкриттів, зокрема, фінансування подорожей Колумба.

3) Як іспанці ставилися до маврів після Реконкісти? Для підтвердження своєї думки скористайтесь текстами параграфа та уривка із «Хроніки Іспанії».

Дуже негативно . Іспанці у Іберії виселяли всіх арабів в т. ч. і маврів.

15.1 Як утворилася Священна Римська імперія? Як правив король Оттон I? Що таке «Вормський конкордат»?

Сторінка 116

1) Покажіть на мапі територію Священної Римської імперії. Як розгорталися

Шкільнадомашка.org

відносини між її правителями та папами римськими?

Папа римський впливав на вибори імператора Священної Римської імперії. Це було спрямоване на те, щоб правителем можна було легко маніпулювати і давати йому вигідні для себе настанови.

2) Що означає слово «теократія»? Де й коли його доцільно вживати, розповідаючи про Священну Римську імперію?

Теократія – форма державного правління, за якої політична влада належить духовенству або главі церкви, що обґрунтовувалося волею Бога. У Священній Римській імперії – суверен правитель Папа Римський.

3) Зафіксуйте на лінії часу дати Верденського договору, закінчення правління династії Каролінгів. утворення Священної Римської імперії. Складіть із ними 2-3 хронологічні задачі та запишіть їх у зошит.

– Верденський договір підписано – 843 р. у м. Верден у Франції.
– Закінчення правління династії – 911 р. Каралінгів після смерті Людовіка IV.
– Утворення Свящ. Римської імперії – 962 р.

15.2 Які династії правили у Священній Римській імперії у XII-XV століттях? Про що йшлося в «Золотій буллі»?

Підручники-Зошити.org.ua

Сторінка 118

1) Як діяв німецький рейхстаг? Чим він відрізнявся від станово-представницьких зборів в інших країнах Європи?

Рейхстаг обирався терміном на 4 роки і діяв на партійній основі – приймав загальнодержавні закони, контролював політику уряду.

Рейхстаг – колективний дорадчий і законодавчий орган у німецьких та австрійських землях. Вищі суспільно–представницькі збори у Свящ. Римській імперії німецької нації.

Відрізнявся тим, що монархи майже нічого не вирішували.

2) Покажіть на мапі територію Священної Римської імперії періодів правління Оттона I та Фрідріха II.

На печатці Карла 4, обабіч нього герби.

15.3 Як розвивалися італійські міста в XII-XV ст.?

Сторінка 120

1) Чому деякі італійські міста називають республіками? Покажіть на мапі території італійських міст-держав, торговельні шляхи, якими ті користувались. Що спільного та відмінного в плануванні,

Материалы-домашка.org

розташуванні, забудові міст Флоренція і Генуя, які зображено на мапах XV ст.?

Деякі італійські міста називають республіками, тому що в давні часи вони мали свої власні правительства і були самостійними державами.

В середньовіччі Італії багато міст були самостійними міськими державами, відомими як комуни. Вони мали власні конституції, закони та уряди. Деякі з цих міст, такі як Рим, Венеція, Флоренція, Піза, відрізнялися від інших своєю величезною силою та впливом.

У деяких містах, які стали відомі своїми демократичними режимами, такими як Сан–Марино, Північна Італія, Ріміні, назва «республіка» була прийнята як частина їхньої офіційної назви, щоб визначити їхню історичну самостійність.

Сьогодні вони є частиною Італії, але зберігають свій власний характер, культуру традиції, а також мають спец. Статус, що дає їм більшу автономію в управлінні своїми ділами.

2) Прочитайте текст історичного джерела. Які товари вивозили венеційські купці з міста? Із якими країнами вони торгували? Покажіть ці країни на мапі. Яку роль відіграли італійські міста в історії хрестових походів?

Венеційські купці торгували шовком, пряжею, спеціями, склом, дорогоцінностями та іншими товарами. Вони здійснювали

торгівлю з Східною Європою, Візантією, Азією, арабськими країнами.

3) Чому деякі родини з італійських міст-держав могли втручатися в життя та в державні справи європейських монархів?

Деякі роди італійських міст–республік, такі як Медичі у Флоренції, могли втручатися в справи європейських монархів завдяки своєму багатству і впливу. Вони могли надавати фінансову підтримку, утворювати союзи або шлюби з королівськими сім'ями, а також виступати як посередники в міжнародних відносинах.

16.1 Як розвивалася католицька церква після розколу? Чим уславився Тома Аквінський?

Сторінка 128

2) Розкажіть про Клюнійську реформу. Яке вона мала значення для розвитку католицької церкви? Чи існує целібат у православній церкві?

Клюнійська реформа (або реформа Григорія VII) була реформою, яку провів Григорій VII, папа римський у 1073 р. по 1085 р. Реформа була спрямована на боротьбу з практикою лаяцизму (відокремлення церковних справ від державних), симонії (купівля та продаж церковних посад) та целібату (вимога для священників жити у безшлюбстві). Головна

мета реформи була встановити папу як авторитетним духовним лідером та зменшити вплив світських влад на церкву.
Для розвитку католицької церкви Клюнійська реформа мала важливе значення. Вона зміцнила владу папи й дозволила церкві зберегти свій вплив на європейське суспільство. Реформа також змусила священників зосередитися на церковних справах, збільшивши кількість богослужб і піднявши рівень виховання священників.
Щодо целібату в православній церкві, то існує декілька підходів. У деяких православних церквах є можливість для священників одруження до свячення, але після цього вони мають жити у безшлюбстві. Інші православні церкви вимагають від священників цілковите безшлюбстві. Целібат також практикується у римо–католицькій церкві, але ця практика була обмежена лише клiриками та монахами після Клюнійської реформи.

3) З'ясуйте, що означає слово «томізм». Яку роль це вчення відіграло в історії католицької церкви? Розгляньте портрет Томи Аквінського. Як предмети в руках філософа свідчать про його погляди та наукові зацікавлення?

Томізм – учення в схоластичній філософії теології католицизму, засноване Томом Аквінським. Тома Аквінський, філософ і богослов XIII ст., відіграв значну роль у

розвитку європейського законодавства через свій вплив на католицьку церкву та вплив Католицької Церкви на європейські суспільства. У своїй «Сумі теології» Аквінський представив комплексну систему моральних і етичних принципів, якими керувалося вчення Католицької Церкви. Ці принципи включали природне право, лягли в основу середньовічного європейського права і вплинули на розвиток сучасних правових систем Заходу. Крім того, філософія природного права Аквінського, яка стверджує, що розум і спостереження за світом природи можуть розкрити моральні істини, відіграла важливу роль у формуванні поглядів Кат–ї Церкви на політичні та правові питання та, у свою чергу, вплинула на розвиток європейського законодавства. Таким чином, дослідження Томи Аквінського мало тривалий вплив на формування європейського законодавства і продовжує залишатися важливою частиною західної правової традиції.

16.2 Як церква боролася з єретиками, диваками та відьмами?

Сторінка 129

1) Поясніть значення слів «катари» («альбігойці»). Обчисліть, скільки років тривали Альбігойські війни. Де, чому і проти кого вони велися?

«Катари» від грецьк. «чисті» – слово, котрим католицькі полеміст називали послідовників християнських дисидентських релігійних рухів в середньовічній Західній Європі XI–XIV ст., які були організовані у незалежні церкви і практикували подібні релігійні обряди. Вони вважали матеріальний світ породження диявола, засуджували все земне, закликали вкрай обмежувати свої життєві потреби. Альбігойські війни тривали 20 р. (1209–1229 рр.), спровоковані католицькою церквою північнофранцузьких лицарів, а пізніше і французького короля проти альбігойців Лангедоку.
(Інквізиція – особливий суд католицьк. церкви, метою якого було переслідування єретиків).

2) Послуговуючись пошуковими системами інтернету, дізнайтеся біографію Томаса Торкве-мади. Чому його називали «Великим інквізитором Іспанії»?

Великий інквізитор Іспанії – Томас Торквемада відзначався великою жорстокістю. Дата і місце народження точно не відомі. Ймовірно – 1420 р. у місті Вальядолид або у Торквемада. Освіту отримав у м. Вальядолид, де і прожив. Про батьків теж не відомо. Дядько – єпископ і кардинал Хуан де Торквемада був лікарем–богословом. Вивчав право і богослов'я в Парижі. Кардинал Торквемада все життя їздив по Європі, виконуючи розпорядження

Ватикану і возив із собою племінника. Тому перелік навчальних закладів, де міг навчатися Томас, дуже великий. Дата смерті відома – він помер у монастирі Санто–Томас–де–Авіла у 1498 р. Йому було 77–78 років.
Кар'єрі Томаса допомагали – ученість, благочестивість і аскетизм. Дякуючи цим якостям 30–літнього молодого вибрали у 1452 р. настоятелем монастиря Санта–Крус в Сеговії. Там він познайомився з юною принцесою Ізабеллою Кастильською. Пізніше, коли у 1474 р. відбулася коронація Ізабелли, Торквемада займався виключно опікуванням її влади. У 1483 р. – він став першим великим інквізитором Іспанії.
Про його зовнішність теж нічого не відомо. Він носив волосяницю, не їв м'ясо, не спав у м'якій постілі, мав супровід озброєної стражі із 250 осіб (кінних і піших), щоб запобігти замаху на життя. Торквемада не без причини боявся засланих убивць. Також вважається, що за своє життя він накопичив величезні статки майна, конфіскованого у страчених.
17 жовтня 1483 р. Торквемаду призначили Великим інквізитором Іспанії. Він розробив систему органів інквізиції, склав її кодекс, створив процедуру інквізиційного суду та увів у масову практику аутодафе. Організував спеціальний трибунал – Супрему.

3) Чому церква цькувала єретиків, юдеїв та відьом? Сучасні критики влади часто вживають усталений вислів «полювання

на відьом». Поясніть його значення, опираючись на історичну традицію. Обговоріть у парах, чому в 1982 р. Папа Римський Іван Павло II вибачився за «помилки» інквізиції, а згодом кілька разів засудив її за «нетерпимість і навіть насильство в служінні правді»?

Протягом історії церква цькувала та переслідувала людей, яких вважала єретиками, юдеями та відьмами. Це було пов'язано зі світоглядними різницями, які вважалися небезпечними для релігійної доктрини та моралі, а також зі страхом перед потенціальною загрозою для церковної влади. У середньовіччі відьми були сприйняті як люди, що уклали договір з дияволом і мали здатність до чаклунства. У церковних документах, наприклад «малій книзі катехизму» Мартіна Лютера, відьми описувалися, як сутності, які можуть шкодити іншим людям та навіть вбивати. Таке уявлення про відьомство сприяло масштабним переслідуванням, що відомі як «полювання на відьом». Такі полювання було визнано середньовіччю традицією, яка почалася у кінці XV ст. і тривала до XVIII ст. (з 15 по 18 ст.).

Інквізиція, як частина церковної влади, була відповідальна за переслідування єретиків, юдеїв, відьом та всіх, хто вважався «небезпечним» для католицької церкви. У 1982 р. Папа Римський Іван Павло II вибачився за «помилки» інквізиції та засудив

її за «нетерпимість і навіть насильство в служінні правді». Згодом, у 1998 р., Іван Павло II ще раз вибачився за злочини, які були скоєні церквою в минулому, включаючи переслідування єретиків, відьом, юдеїв та інших.

16.3 Чому папи римські потрапили в «полон»? Як розгорталася Велика схизма?

Сторінка 131

2) З'ясуйте значення слова «схизма». Чому події 1376-1417 рр. назвали Великою схизмою католицької церкви?

Схизма – розкол усередині церкви.
Розкол в церкві стався після смерті Папи Римського у 1378 р.
Велика західна схизма 1378–1417 рр.
Папська схизма – одразу три претенденти на престол проголосили себе і вважали кожен себе Папою Римським.

3) Обчисліть, наскільки тривалішим виявився Авіньйонський полон пап. аніж Велика схизма.

Авіньйонський полон пап (березень 1309 р. – січень 1377 р.).
Усього тривав – 68 років на 29 років більше.
Велика схизма – 39 років.

17.1 Де і як навчалися в Середні віки? Як постали європейські університети?

Сторінка 135

1) Чому поедмети: які опановували в середньовічних закладах освіти, називали «вільними мистецтвами»? Зіставте перелік тодішніх предметів із тими, що ви вивчаєте в школі. Які з них схожі?

Тому що займатися ними могли тільки вільні люди, на противагу невільним, рабам. До семи «вільних наук» – граматика, діалектика, риторика, арифметика, геометрія, астрономія, музика.

2) Покажіть на мапі місця розташувань найвідоміших європейських університетів. Чому перші університети постали в Італії? Чому їх не засновували в Русі-Україні?

Ареццю, Неаполь, Кембрідж, Тулуз, Болонье, Рим, Саламанка, Толедо, Лісабон, Валенсія.
В Італії міста розвивалися дуже швидко, тому там з'явилися перші університети.
Першим у 1088 р. – Болонський ун–р.

3) Як навчалися і жили тодішні учні й студенти? Обговоріть у парах, використовуючи тексти, що вище.

Студентам було нелегко. Вони самостійно дбали про харчування в чужому місці і оплату за проживання і навчання. Доводилося йти

працювати під майстернями , різноробами, погоджуватися на принизливі пропозиції.

17.2 Як філософи впливали на розвиток наук? Яке значення винайденого Йоганном Гутенбергом книгодрукування?

Сторінка 136

1) Доберіть по декілька слів чи словосполучень для розповідей про Пера Абеляра. Роджера Бекона. Юрія Котермака. Йоганна Гутенбегра. Дізнайтеся, у часи яких найвідоміших правителів вони жили та діяли. Результати своєї роботи запишіть у зошит.

П'єр Абеляр – учений: закликав до віротерпимості; розповів що Бог відкривав язичникам Ісуса Христа різними способами; двічі засуджений на церковних зборах; зазнав нещасливого кохання; обвінчавшись зі своєю ученицею; прийняв чернецтво.

Роджер Бекон – доводив, що підґрунтям теорії є досвід – «джерело» знань. Говорив, що факти треба перевіряти. Його ідеї рухалися світові науки шляхом від «сліпої віри» до практичних досліджень.

Юрій Котермак – доктор філософії і медицини, астроном, автор трактатів, віршованих промов та послань до Папи Римського, автор книги «Прогностична оцінка поточного 1483 р.», що мітить відомості з багатьох галузей знань.

Йоган Гутенберг – придумав рухомі літери, з яких набирали текст, і фарбу для них.

2) Як ви гадаєте, чому доля більшості з тогочасних видатних людей була нелегкою? Які перешкоди поставали на їхніх життєвих шляхах?

Тогочасні видатні люди завжди були в центрі уваги і їм було необхідно хоч зрідка показувати своє ставлення до певних цілей, ідей і рішень. Дуже часто такі люди помилялися і були покарані, через що зростала напруга і небажання бути відомим діячем.

математика-домашка.org